

Pohled sociálních pracovníků na zneužívání sociálních dávek

Miroslav Röder

Bakalářská práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Miroslav Röder**

Osobní číslo: **H13071**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Pohled sociálních pracovníků na zneužívání sociálních dávek**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální politiky, kompetencí sociálního pracovníka a sociálního zabezpečení.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENDL, J. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, s.r.o., 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

KACZOR, Pavel. Sociální politika a sociální systém ČR. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. ISBN 978-80-245-2096-4.

KAHOUN, Vilém. Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-346-2.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. Sociální politika. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.

PETRÁŠEK, Josef. Sociální politika. Vyd. 2., dopl. a rozš. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-033-4.

POTŮČEK, M. Křížovatky české sociální reformy. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 317 s. ISBN 80-85850-70-2.

VEČEŘA, M. Sociální stát. Východiska a přístupy. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 103 s. ISBN 80-901424-6-X.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

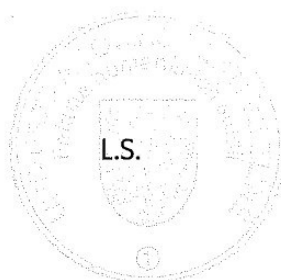
29. listopadu 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2017

Ve Zlíně dne 29. listopadu 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 29.9.2017

Roda

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vyrobené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédáne k větší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se věnuje problematice zneužívání sociálních dávek v České republice. Práce se skládá ze dvou hlavních částí – teoretické a výzkumné. Teoretická část je rozdělena do dvou hlavních kapitol. První kapitola se snaží nastínit systém poskytování sociálních dávek v širším kontextu. Prostor je věnován legislativnímu ukotvení systému sociálních dávek a rovněž příslušným orgánům poskytujících a vyplácejících sociální dávky. To vše je doplněno stručným historickým exkursem, mapujícím postupný vývoj systému poskytování sociálních dávek na našem území. Ve druhé kapitole je prostor věnován pozici sociálního pracovníka. Práce se snaží podkrýt roli, kterou sociální pracovník sehraává během procesu poskytování sociálních dávek. Kapitola se věnuje rovněž možnostem, jakými lze zamezit případům zneužívání sociálních dávek. Zaměřuje se na celkový objem sociálních dávek, které byly vyplaceny v průběhu let 2013 až 2015 a následně tyto údaje porovnává. Vše je doplněno konkrétními případy zneužívání jednotlivých sociálních dávek. Výzkumná část se skládá z rozhovorů, které byly poskytnuty konkrétními sociálními pracovníky. Pomocí těchto rozhovorů se snaží hlouběji rozkrýt roli a možnosti sociálních pracovníků v případech, kdy dojde ke zneužívání sociálních dávek.

Klíčová slova:

sociální dávky, sociální pojištění, sociální politika, sociální pomoc, sociální pracovník, sociální systém, státní sociální podpora

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the issue of abuse of social benefits in the Czech Republic. The work consists of two main parts - theoretical and practical. The theoretical part is divided into two parts. The first chapter tries to outline the system of provision social benefits in a broader context. Space is devoted to the legislative anchoring system social benefits, as well as the competent authorities providing and paying social benefits. This is completed by a brief historical excursion charting gradual development of system providing of social benefits in our area.

The second chapter deals with position of social worker. Labor is trying to uncover the role played by the social worker during the process of providing social benefits. The chapter also deals with possibilities how can prevent abusing of social benefits. It's focus on the total volume social benefits that have been paid over the years 2013 to 2015 and subsequently these data compares. Everything is accompanied by specific individual cases of abusing of social benefits. The practical part consists of interviews, which were provided with specific social workers. Through these interviews, trying to uncover deeper role and opportunities for social workers in cases, where the abusing of social benefits happened.

Keywords:

social benefits, social insurance, social politics, social assistance, social worker, social system, state social support

Děkuji PhDr. Heleně Skarupské, Ph. D. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a připomínky. Také chci poděkovat své rodině a přátelům za jejich trpělivost a podporu po dobu svého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

OBSAH	9
ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	13
1 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ POLITIKY	14
1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU NA ÚZEMÍ ČR	15
1.2 SYSTÉM SOCIÁLNÍCH DÁVEK	18
1.2.1 SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ.....	18
1.2.2 STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA	22
1.2.3 SOCIÁLNÍ POMOC.....	25
1.2.4 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	28
1.3 ORGÁNY V RÁMCI POSKYTOVÁNÍ A VYPLÁCENÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK	29
1.3.1 ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	30
1.3.2 ÚŘADY PRÁCE	30
1.3.3 NÁROK A ŘÍZENÍ NA PŘIZNÁNÍ DÁVEK	31
2 ZNEUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK A ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA	33
2.1 SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK	33
2.1.1 NÁPLŇ PRÁCE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA NA ÚŘADECH PRÁCE.....	33
2.2 ZAMEZENÍ ZNEUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK	35
2.2.1 CELKOVÝ OBJEM VYPLACENÝCH SOCIÁLNÍCH DÁVEK.....	37
2.3 KONKRÉTNÍ PŘÍPADY ZNEUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK	38
PRAKTICKÁ ČÁST	41
3 ÚVOD DO METODOLOGIE	42
3.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	42
3.2 VÝZKUMNÉ CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	43
3.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	43
3.4 ANALÝZA DAT	44
3.5 INTERPRETACE DAT	49
3.6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	51
ZAVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	58
SEZNAM PŘÍLOH	59
PŘÍLOHA P2: ROZHOVORY S RESPONDENTY	61

ÚVOD

V současné době prochází svět značnou proměnou. Velmi výraznou roli hraje pokračující globalizace i propojování jednotlivých kultur a společností. Jakkoliv můžeme výše jmenované události řadit mezi ty spíše pozitivní, existuje bohužel i celá řada událostí, které snad každý z nás vnímá jako události negativní. Jedná se například o válečné konflikty, výskyt chudoby či jiné události, které zasahují do životů velkého množství osob po celém světě. Ať už jmenujeme jakoukoliv událost, ať už na tuto událost nahlížíme jakýmkoliv způsobem, nakonec musí vždy nevyhnutelně dojít k tomu, že dojdeme k určitému sociálnímu rozměru té které události. Proto je nasnadě, že zvláště v současné době se otevírá značný prostor pro roli sociální politiky.

Jedním ze základních pojmů, souvisejících se sociální politikou, je nepochybně sociální událost. Zjednodušeně lze říci, že sociální událost je taková situace, která ekonomicky či sociálně ohrožuje existenci člověka. K sociální události přitom může dojít z mnoha rozličných důvodů. Může se jednat například o ztrátu zaměstnání, nedostatečný přístup k materiálním zdrojům společnosti a z něj vycházející chudoby nebo sociální vyloučení. Důvodů je tedy celá řada a je to právě sociální politika, tvořená a řízená státem a jeho institucemi, která může výše uvedené negativní sociální události ovlivnit a změnit.

Bavíme-li se o roli státu a jeho institucí v oblasti sociální politiky, nelze se vyhnout pojmu *sociální stát* (*welfare state*). Jak uvádí Večeřa (1996, s. 22), tento pojem patří v současné době k běžně používaným pojmům, který zdomácněl i na stránkách mnoha nejrůznějších novin, časopisů či jiných odborných periodik. Obecně platí, že role státu v oblasti sociální politiky je zcela stěžejní a nezastupitelná.

S fungováním sociálního státu poměrně úzce souvisí tři základní modely fungování sociální politiky. Jak uvádí Krebs (2015, s. 53), tyto modely sociální politiky vychází z publikace R. M. Titmuse z roku 1974 s názvem „Úvod do sociální politiky“. V každém z těchto modelů se jedná v podstatě o to, jaká je úloha státu na poli sociální politiky. Jednotlivé modely se ovšem v praxi často prolínají, proto ani Českou republiku nelze přiřadit zcela jednoznačně k jednomu z těchto modelů.

Je nesporné, že spektrum sociálních dávek, které Česká republika poskytuje svým občanům, je poměrně pestré a rozmanité. Jedná se například o příspěvek na bydlení, příspěvek na dítě, porodné, pohřebné a mnoho dalších. Toto spektrum je velmi široké i přesto, že výskyt chudoby v České republice je ve srovnání s jinými zeměmi Evropské unie velmi

příznivý, tedy nízký. To ovšem vůbec neznamená, že v našem státě nežijí jedinci či celé domácnosti, kteří by chudobou ohroženi nebyli. Krebs (2015, s. 133), uvádí, že mezi osobami, žijícími v chudobě a zároveň pobírajícími sociální dávky, převažují nezaměstnané či nekvalifikované osoby, mladí lidé nebo osamělé ženy s dětmi. Také toto spektrum osob je tedy poměrně rozmanité. Velká část těchto osob nepochybně nějakou formu pomoci či příspěvku ze strany státu potřebuje. Tito jedinci mnohdy nemohou odvrátit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami, ani společnými silami rodiny. Proto je nutná určitá společenská ochrana těchto jedinců, mající obvykle formu pomoci zvenčí.

Vedle osob, které pomoc státu prostřednictvím poskytnutí určitých sociálních dávek potřebují, existují bohužel i lidé, kteří se pomocí nejrůznějších kliček či podvodů snaží ze státu vymámit velké množství peněz. Například v roce 2015 tito lidé podle tiskové zprávy Úřadu práce ČR nejrůznějšími způsoby připravili stát téměř o 104 milionů korun (Úřad práce ČR, © 2002-2015). Tato suma rozhodně není zanedbatelná a nepochybně by se dala využít desítkami jiných, smysluplných způsobů. Jeden ze způsobů využití této sumy je bezpochyby poskytnutí další pomoci těm osobám, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci a nemohou ji nadále zvládat vlastními silami.

Nabízí se tedy otázka, jakými způsoby lze zabránit tomu, aby lidé s nekalými úmysly systému sociálních dávek nadále zneužívali. Jako možnost se zde nabízí zvýšená četnost a intenzita provádění jednotlivých sociálních šetření. Tato šetření probíhají v přirozeném prostředí žadatelů o sociální dávky a velmi důležitou roli zde hraje sociální pracovník. Ten může ověřit, zda se žadatel nebo příjemce skutečně nachází v podmínkách, které ho opravňují k nároku na dávku, její výši a výplatě. Mluvčí Úřadu práce ČR dále uvádí, že dalšími možnostmi, jak odhalit případné zneužívání sociálních dávek, je personální posílení (tedy zaměstnání většího množství kvalifikovaných sociálních pracovníků), posílení spolupráce s policií nebo možnost přístupu do evidence obyvatel (iDnes.cz, © 1999-2016).

Způsobů, jakými je možno zamezit případům zneužívání sociálních dávek, tedy nepochybně existuje celá řada. Velmi důležitou pozici ovšem i nadále zaujímá kvalifikovaný sociální pracovník. Právě na sociálním pracovníkovi do jisté míry záleží, zda budou četné pokusy o zneužití sociálních dávek odhaleny. Takto ušetřené peníze poté mohou být použity pro poskytnutí pomoci těm osobám, které ji skutečně potřebují.

Abychom dosáhli toho, že bude co nejvíce zabráněno neoprávněnému pobírání sociálních dávek, je nutno co nejvíce o tomto problému hovořit, a to nejen ve formě občasných zpráv

v médiích. Velmi důležité je podnícení diskuse rovněž v okruhu odborné veřejnosti. Právě k podnícení takové debaty se snaží naše práce přispět, a to mj. poskytnutím odborného náhledu kvalifikovaných sociálních pracovníků, na které můžeme zcela jednoznačně poukázat jako na osoby, mající o dané problematice více než dostatečný rozhled. Právě názory sociálních pracovníků jsou jádrem naší práce, ovšem jsou komplexně doplněny dalšími souvisejícími informacemi. Zabýváme se jak sociální politikou, tak stávajícím systémem poskytování sociálních dávek včetně jejich historického vývoje. Prostor věnujeme rovněž příslušným orgánům v oblasti poskytování sociálních dávek. Pohledem na postavení sociálního pracovníka v celém procesu plynule přecházíme ke druhé části naší práce, ve kterém prostřednictvím rozhovorů nabízíme pohled zainteresovaných sociálních pracovníků. Na základě jejich výpovědí se snažíme nalézt možná řešení a navrhnout opatření, směřující k řešení dané problematiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ POLITIKY

Pokud vyslovíme pojem sociální politika, lze si pod ním představit ledacos. Snad každý z nás se domnívá, že alespoň přibližně tuší, co se pod pojmem sociální politika skrývá. Přesné vymezení sociální politiky ovšem tak jednoduché není. O tom svědčí i fakt, že výklad tohoto pojmu vnímají různí autoři a odborníci, zabývající se danou problematikou, poměrně nejednotně a různorodě. Podívejme se nyní na některá z těchto vymezení:

Kaczor (2015, s. 9) uvádí, že sociální politika je souhrnem nástrojů a opatření státu, která vedou k podpoře osob s nějakým sociálním handicapem (nemoc, nezaměstnanost, stáří apod.), stejně jako k podpoře společensky žádoucího chování (mateřství, rodičovství, péče o seniory apod.)

Krebs (2015, s. 17) vymezuje sociální politiku jako politiku, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji i kultivaci jeho životních podmínek a dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života.

Matoušek (2008, s. 199) v souvislosti se sociální politikou hovoří o soustavném a cílevědomém úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo udržení a fungování sociálního systému.

Jak tedy můžeme vidět na předcházejících řádcích, už samotné vymezení pojmu sociální politika není vůbec jednoduchou záležitostí. Obecně ale lze říci, že sociální politika směřuje ke změně sociální reality. Během tohoto procesu ale sociální politika naráží na další dilema, konkrétně na to, z jakých určujících idejí a myšlenek by měla vycházet. Pro směřování sociální politiky je proto třeba vycházet z širšího filozofického učení a z něj vycházejících sociálně-politických směrů. Krebs (2015, s. 26-27), uvádí v této souvislosti tři základní směry, se kterými se můžeme setkat především v evropském regionu:

- *Liberalismus* představuje myšlenkový koncept, který je postaven na osobní svobodě a individuální odpovědnosti každého jedince. Sociální prospěch a blahobyt každého člověka je tudíž závislý především na něm samotném, jeho výkonu a osobním nasazení. Funkčnost sociální politiky je zde posuzována dle jejího vztahu k ekonomické efektivnosti.
- *Křesťanské sociální učení* vychází z křesťanské filozofie. Podle tohoto směru není za svoji sociální situaci odpovědný pouze jedinec sám, ale rovněž společenský systém, který je pro postavení daného jedince do jisté míry předurčující. Uznává sice

osobní svobodu jedince, ale zároveň zdůrazňuje, že část odpovědnosti za sociální situaci v dané společnosti připadá i na mocné a bohaté.

- *Demokratický socialismus* usiluje o zajištění důstojných životních podmínek pro všechny jedince na základě určitých pravidel. Tento směr silně zdůrazňuje sociální rovnost.

V souvislosti sociální politiky se systémem poskytování a vyplácení sociálních dávek je nutno zmínit ještě *subjekty* a *objekty* sociální politiky. Pokud hovoříme o systému sociálních dávek, je znalost tohoto rozdělení činitelů sociální politiky velmi důležitá.

Krebs (2015, s. 50) definuje *subjekty sociální politiky* jako ty, kteří mají zájem, vůli, schopnosti, předpoklady, možnosti a prostředky k určité sociální činnosti či chování a kteří tyto činnosti a chování mohou iniciovat a naplňovat. Mezi subjekty sociální politiky tedy můžeme zařadit např. *stát a jeho orgány, zaměstnavatele a firmy, zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány, regiony a obce, občanské organizace* nebo *círky*.

Jako o *objektech sociální politiky* hovoří Krebs (2015, s. 49) o těch, kterým jsou opatření sociální politiky určena a na které jsou tato opatření orientována. Kaczor (2015, s. 22) v souvislosti s objekty sociální politiky nabízí i následující dělení: v užším slova smyslu je hlavním objektem sociální politiky občan, který sociální pomoc potřebuje. V širším slova smyslu mohou být objekty sociální politiky celé rodiny nebo skupiny obyvatelstva, kterých se nástroje a opatření sociální politiky týkají.

1.1 Historický vývoj sociálního systému na území ČR

Zárodky dnešního sociálního systému na našem území lze vystopovat do období středověku. V tomto období byla první organizovaná pomoc chudým a potřebným poskytována prostřednictvím církve, která zakládala ústavy při kláštrech a kostelech. Většinou šlo o řádové nemocnice nebo útulky pro chudé, zmrzačené, staré nebo sirotky. Tyto instituce se nazývaly špitály a byly spravovány jednotlivými církevními řády (Matoušek, 2007, s. 112).

V období renesance se více do popředí dostává nová společenská třída – měšťanstvo. Právě to částečně přebírá iniciativu od církví v oblasti pomoci potřebným. Dochází k zakládání nových špitálů ve městech, především pak v Praze. Systém měšťanské péče o chudé byl ovšem zbrzděn po bitvě na Bílé hoře v roce 1620, kdy došlo k rekatolizaci českých zemí a opětovnému posílení moci církve (Matoušek, 2007, s. 114).

K důležitým změnám dochází na konci 18. století, kdy dochází k opětovnému omezení moci církve pod vlivem tzv. osvěcenských reforem. Jedním z důsledků mj. bylo, že církev definitivně ztratila svůj dosavadní monopol v oblasti péči o chudé. U nás je období osvícenství spojeno především se jmény dvou významných panovníků, konkrétně Marie Terezie a Josefa II. Právě Josef II. se zasloužil o několik významných reforem. Jednalo se například o založení nalezinců pro osiřelé a nemanželské děti v Praze a Vídni nebo o zřízení tzv. farních chudinských ústavů, které na našem území fungovaly až do roku 1863, kdy došlo k přijetí tzv. domovského zákona (Matoušek, 2007, s. 15). Tento zákon nařizoval jednotlivým obcím mj. zřízení chudinských pokladen nebo zajištění stravy pro chudé. Další důležité zákony v sociální oblasti byly přijaty přibližně o dalších dvacet let později, konkrétně v roce 1888. Konkrétně se jednalo o zákon o pojišťování dělníků pro případ úrazu a zákon o pojišťování dělníků pro případ nemoci.

V roce 1918 vznikla na troskách Rakouska – Uherska samostatná Československá republika. Nově vzniklý stát od svého počátku přejal sociální legislativu od zaniklé rakouské monarchie, ovšem následný vývoj vyvolal potřebu nových sociálních opatření a s nimi spojených nových postupů (Matoušek, 2007, s. 118). Mezi tato opatření lze zařadit například zavedení osmihodinové pracovní doby, podpory v nezaměstnanosti nebo zřízení samostatného ministerstva sociální péče. K dalšímu důležitému kroku přistoupil stát v roce 1924, kdy byl přijat zákon o pojištění pro případ nemoci, invalidity a stáří. Na základě tohoto zákona byly poskytovány mj. starobní, invalidní, sirotčí nebo vdovské a vdovecké důchody. Československá sociální reforma, jejímž cílem bylo rozšířit povinné sociální pojištění co největšího počtu občanů proti všem základním sociálním rizikům, byla zbrzděna vypuknutím světové hospodářské krize počátkem 30. let. Nedostatek finančních prostředků neumožnil zavést pojištění v nezaměstnanosti, které mělo nahradit do té doby fungující vyplácení podpor v nezaměstnanosti odborově organizovaným nezaměstnaným. Tehdejší vláda se snažila čelit důsledkům hospodářské krize alespoň státními zakázkami nebo dotacemi na veřejné práce. (Potůček, 1995, str. 25). Po překonání následků hospodářské krize ovšem přišel rok 1939 a s ním spojená okupace a rovněž druhá světová válka. Tyto tragické události na následujících šest let prakticky zmrazily další rozvoj v oblasti sociální sféry.

Zcela nová situace nastává po osvobození v roce 1945. Rozvoj naší sociální soustavy byl v prvních letech po druhé světové válce pod silným vlivem změn, které byly uskutečňovány v rámci sociální politiky vyspělých západoevropských států. Tyto změny probíhaly v souladu s aktivním pojetím úlohy státu v hospodářské politice, včetně politiky sociální.

Nová poválečná koncepce byla silně ovlivněna myšlenkami významného britského propagátora sociálního státu (welfare state) Williama Beveridge (Matoušek, 2007, s. 139). Toto přechodné období ovšem trvalo relativně krátce. V únoru 1948 totiž dochází ke komunistickému převratu, následkem čehož nastávají velmi výrazné změny v politickém a hospodářském systému Československé republiky. Ještě v roce 1948 dochází k přijetí zákona o národním pojištění, pomocí kterého bylo upraveno pojištění všech osob proti sociálním událostem – pro případ nemoci, mateřství, stáří, invalidity nebo úrazu. Tímto zákonem byla rovněž zřízena Ústřední národní pojišťovna (Potůček, 1995, s. 26). Dalšími důležitými zákony, přijatými v prvních letech komunistického režimu, byly zákony o rodinných přídavcích (1949), o nemocenském pojištění (1956) a o sociálním zabezpečení (rovněž 1956). O něco později, konkrétně v roce 1965, byl přijat nový zákoník práce. Během období komunistického režimu také několikrát došlo k prodloužení mateřské dovolené. Krátce před pádem režimu, konkrétně v roce 1988, byl ještě přijat nový zákon o sociálním zabezpečení. V souvislosti s minulým režimem je nutno rovněž zmínit jednu podstatnou záležitost. Konkrétně šlo o to, že zejména zestátnění všech sektorů národního hospodářství a centralistický způsob pohybu pracovních sil postupně vedly k umělému vytvoření tzv. plné zaměstnanosti. Právo každého jedince na práci a rovněž povinnost pracovat byly v období čtyřicet let trvající komunistické nadvlády dokonce ukotveny zákonem.

Jak uvádí Potůček (1995, s. 27), sociální politika Československa se mezi léty 1948 až 1989 vyznačovala některými charakteristickými rysy. Vedle již zmíněného principu plné zaměstnanosti šlo například o tzv. status „pracujícího“. Právě tento status byl určující kategorií, pomocí které se odvíjela možnost participace na sociálních opatřeních státu. Dalším specifickým rysem byla pasivní role občanů jakožto příjemců sociálních služeb. Občané tedy nemohli o formě či kvalitě poskytovaných služeb nijak rozhodovat. Také zaměstnanci v sociální sféře neměli žádnou možnost vyjádřit se k dané problematice.

Po sametové revoluci v roce 1989 dochází k převratným společenským změnám. Velmi důležitým mezníkem se stal scénář sociální reformy, vypracovaný krátce po revoluci československou vládou. Tento scénář se opíral o čtyři základní programové pilíře, jimiž byly politika zaměstnanosti, politika v oblasti pracovních příjmů, rodinná politika a politika sociálního zabezpečení. V důsledku změněných společenských podmínek byl v roce 1991 přijat zákon o zaměstnanosti. Přijetí tohoto zákona byla vyvoláno zejména faktem, že po čtyřicet let trvajícím období plné zaměstnanosti se ve změněných podmínkách nově objevila nezaměstnanost. Zákon o nezaměstnanosti se stal základním kamenem pro vytvoření

úřadů práce a rovněž pro poskytování podpory v nezaměstnanosti. Dalšími důležitými zákony, přijatými v roce 1991, byly zákon o životním minimu a zákon o sociální potřebnosti. V rámci rodinné politiky vzniká zákon o rodičovském příspěvku a v sektoru sociálního zabezpečení je spuštěn systém valorizace důchodů. (Tomeš, 2010, str. 399).

K velmi důležitým změnám došlo v polovině 90. let, konkrétně v roce 1995. Právě tento rok s sebou přinesl přijetí dvou velmi důležitých zákonů. Konkrétně se jednalo o zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění a rovněž zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, které jsou v platnosti dodnes.

S příchodem 21. století dochází k dalším změnám v sociální oblasti. Jako první důležitý krok zde můžeme jmenovat přijetí zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. Za velmi úrodný lze označit zejména rok 2006, během kterého došlo k přijetí velkého množství zákonných norem. Konkrétně se jednalo o nový zákoník práce (č. 272/2006 Sb.), dále o zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, zákon č. 110/2006 o životním a existenčním minimu, zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi nebo zákon č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění.

1.2 Systém sociálních dávek

Během procesu poskytování a vyplácení sociálních dávek je třeba vycházet ze třech základních pilířů sociálního zabezpečení. Konkrétně se jedná o *sociální pojištění*, *státní sociální podporu* a *sociální pomoc*. K těmto třem základním pilířům připočítejme ještě *dávky pěstounské péče*. Ty sice byly od 1. ledna 2013 převedeny z oblasti dávek státní sociální podpory do zákona o sociálně-právní ochraně dětí, nicméně jejich vyplácení zůstalo i nadále součástí agendy úřadů práce (Kaczor, 2015, s. 168).

1.2.1 Sociální pojištění

Oblast sociálního pojištění se skládá ze dvou základních částí, konkrétně *důchodového pojištění* a *nemocenského pojištění*. Každá z těchto dvou částí je upravena příslušnými právními normami. V případě důchodového pojištění se jedná o *zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění* a *zákon č. 42/1994 o penzijním připojištění se státním příspěvkem*. Oblast nemocenského pojištění je upravena *zákonem č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění* (Krebs, 2015, s. 185).

A. Důchodové pojištění

Oblast důchodů tvoří velmi důležitou výdajovou položku z pohledu státního rozpočtu České republiky. Tento fakt souvisí se stárnutím populace; objem prostředků vybraných na důchodovém pojištění je mnohem nižší než finanční objem vyplacených důchodů. V současné době tvoří důchody zhruba 80 % sociálních výdajů státního rozpočtu (Kaczor, 2015, s. 63).

Zákon o důchodovém pojištění rozlišuje celkem čtyři základní druhy důchodů. Konkrétně se jedná o *starobní důchod*, *invalidní důchod*, *vdovský a vdovecký důchod* a *sirotčí důchod*.

Starobní důchod je nejčastěji vyplácenou pojistnou dávkou v systému důchodového pojištění. Nárok vzniká pojištěnci, který získal potřebnou dobu pojištění, která se postupně zvyšuje tak, aby v roce 2018 činila 35 let. Další podmínkou je dosažení určitého věku (Arnoldová, 2012, s. 104). Tento věk se v důchodových systémech různých zemí obvykle pohybuje od 60 do 65 let. Z mezinárodního srovnání vyplývá, že český důchodový systém má jednu z nejnižších věkových hranic odchodu do důchodu. Tato hranice u mužů činila 60 let, u žen se potom pohybovala mezi 53 a 57 lety, a to v závislosti na počtu vychovaných dětí (Krebs, 2015, s. 227). V současné době se hranice důchodového věku u mužů pravidelně zvyšuje o dva, u žen pak o čtyři měsíce ročně. Starobní důchod se skládá ze dvou základních částí, konkrétně ze základní výměry a procentní výměry. Základní výměra starobního důchodu v roce 2015 činila 2 400 Kč měsíčně. K této částce se následně připočítává procentní výměra, která vychází z délky pojištění a výše příjmů. Součtem základní a procentní výměry se dostaneme k celkové měsíční částce starobního důchodu každého jedince.

Invalidní důchod je určen občanům, kteří v důsledku nepříznivého zdravotního stavu ztratili způsobilost pracovat, nebo byla tato jejich způsobilost výrazně snížena. Jedná se tedy o dávku, která je podmíněna dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem (Kahoun, 2009, s. 236). Od 1. ledna 2010 byla zavedena nová, tzv. třístupňová úprava invalidních důchodů. Jak uvádí Krebs (2015, s. 236), podle této úpravy je pojištěnec invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu došlo k poklesu jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %. Stupně invalidity jsou vymezeny následovně:

- pokles pracovní schopnosti o 35 až 49 % - invalidita prvního stupně,
- pokles pracovní schopnosti o 50 až 69 % - invalidita druhého stupně,

- pokles pracovní schopnosti nejméně o 70 % - invalidita třetího stupně.

Základní výměra invalidního důchodu činí od 1. ledna 2015 2 400 Kč měsíčně. Procentní výměra se odvíjí od doby trvání pojištění a stupně invalidity (Krebs, 2015, s. 236).

Vdovský a vdovecký důchod náleží pozůstalé osobě po dobu jednoho roku od smrti manžela či manželky. Jak uvádí Krebs (2015, s. 237), po uplynutí této doby má nárok osoba, která splňuje alespoň jednu z následujících podmínek:

- pečuje o nezaopatřené dítě,
- pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II až IV,
- pečuje o svého rodiče nebo o rodiče zemřelého manžela, který s ní žije ve společné domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II až IV,
- je plně invalidní,
- dosáhla věku 55 let nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

Nárok na vdovský a vdovecký důchod končí v případě, přestala-li platit některá z prvních čtyř uvedených podmínek. Nárok zaniká rovněž uzavřením nového manželství. Základní výměra tohoto typu důchodu v roce 2015 činila 2 400 Kč měsíčně. Procentní výměra činí 50 % důchodu zemřelého či důchodu, na který měl zemřelý nárok v době svého úmrtí (Krebs, 2015, s. 237).

Siroťčí důchod je určen nezaopatřenému dítěti v případě, zemřel-li rodič (nebo osvojitel) dítěte či osoba, která převzala toto dítě do své péče, nahrazující péči rodičů. Nárok nevzniká pěstounovi nebo jeho manželovi a zaniká osvojením (Arnoldová, 2012, s. 129). V roce 2015 činila výše procentní výměry sirotčího důchodu 2 400 Kč měsíčně. Procentní výměra činí 40 % starobního či plného invalidního důchodu, na který měl zemřelý v době svého úmrtí nárok (Krebs, 2015, s. 237).

B. Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění upravuje zabezpečení občanů v případě dočasné pracovní neschopnosti, nařízené karantény nebo jiné zákonem definované sociální události (Kahoun, 2009, s. 109). Systém tohoto typu pojištění je financován tzv. průběžným způsobem, což znamená, že výdaje na dávky jsou hrazeny ze státního rozpočtu, do kterého průběžně plynou příjmy vybrané na pojistném (Krebs, 2015, s. 282).

Oblast nemocenského pojištění zahrnuje celkem čtyři typy dávek. Jedná se o *nemocenskou, ošetrovné, peněžitou pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství*.

Nemocenská náleží zaměstnanci, který je uznán dočasně práce neschopným k výkonu svého zaměstnání. Takto uznaný zaměstnanec má nárok na nemocenskou od 15. kalendářního dne trvání jeho pracovní neschopnosti, maximálně však 380 kalendářních dnů od začátku této neschopnosti (Krebs, 2015, s. 278 – 279). *Nemocenská* je poskytována rovněž po dobu karantény. Dávka náleží pojištěnci od 4. kalendářního dne nemoci a vyplácí se za jednotlivé kalendářní dny. Nárok na nemocenskou nemá osoba, která si úmyslně přivodila dočasnou pracovní neschopnost (Arnoldová, 2012, s. 158).

Výše nemocenské se stanovuje na základě tzv. denního vyměřovacího základu. Ten se zjistí tak, že se vyměřovací základ zjištěný z rozhodného období dělí počtem kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Rozhodným obdobím se rozumí od 1. ledna 2004 jeden kalendářní rok. V současné době se po celou dobu trvání nemocenské vyplácí 60 % denního vyměřovacího základu (Krebs, 2015, s. 280).

Ošetrovné náleží zaměstnanci, který nemůže pracovat z následujících důvodů:

- ošetřuje nemocné dítě mladší 10 let,
- pečuje o dítě mladší 10 let z důvodů, že:
  - dětské zařízení nebo škola, které toto dítě navštěvuje, byly zavřeny;
  - dítě nemůže kvůli nařízené karanténě dětské zařízení či školu navštěvovat;
  - osoba pečující o dítě onemocněla,
- ošetřuje jiného nemocného člena domácnosti, vyžaduje-li jeho zdravotní stav ošetřování jinou osobou.

Tento typ dávky se poskytuje po dobu prvních 9 kalendářních dnů. Výše ošetrovného činí 60 % denního vyměřovacího základu (Krebs, 2015, s. 281).

Peněžítá pomoc v mateřství je poskytována těhotné ženě či matce po porodu dítěte. Dle zákona může být tato dávka poskytnuta rovněž otci dítěte či manželovi ženy (Arnoldová, 2012, s. 168).

Nárok na peněžitou pomoc v mateřství má následující okruh osob:

- pojištěnka, která dítě porodila,

- pojištěnec, který převzal péči rodičů,
- pojištěnec pečující o dítě, jehož matka zemřela,
- pojištěnec, který je otcem dítěte či manželem matky v situaci, kdy matka nemůže vykonávat péči o dítě,
- pojištěnec, který je otcem dítěte či manželem matky a s matkou uzavřel písemnou smlouvu, že bude o dítě pečovat.

Dávka je poskytována po dobu 28 týdnů. U žen, které porodily dvě nebo více dětí, se doba poskytování dávky zvyšuje na 37 týdnů. Při výpočtu denního vyměřovacího základu se výdělek do první redukční hranice započítává v celkové výši až 100 %. Výše dávky činí 70 % z denního vyměřovacího základu (Krebs, 2015, s. 282).

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je určen zaměstnankyním, které jsou z důvody těhotenství či mateřství převedeny na jinou práci, kde ovšem dosahují nižšího příjmu. Výše tohoto příspěvku se stanovuje rozdílem denního vyměřovacího základu a průměru příjmů, připadajících na jeden kalendářní den (Krebs, 2015, s. 282).

1.2.2 Státní sociální podpora

Stěžejní zákon v oblasti státní sociální podpory byl přijat v polovině 90. let. Konkrétně se jedná o *zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře*. Zákon nabyl účinnosti dne 1. října 1995 a svým přijetím přinesl jednu velmi zásadní změnu. Sociální dávky, které jsou dnes jeho prostřednictvím poskytovány, byly totiž před přijetím tohoto zákona poskytovány z různých sociálních systémů, jejichž právní úprava byla poměrně nepřehledná a v řadě případů již neodpovídala potřebám aktuálního vývoje (Krebs, 2015, s. 287).

Pokud se na zákon č. 117/1995 Sb. podíváme blíže, zjistíme, že se skládá celkem ze čtyř částí. První a druhá část popisuje a vymezuje základní pojmy, spojené se státní sociální podporou. Třetí část se věnuje již konkrétním dávkám státní sociální podpory a také podmínkám, za kterých mohou být tyto dávky vypláceny. Tato část rovněž vymezuje okruh osob, které mají na konkrétní dávky nárok. Čtvrtá část se pak zabývá způsobem vyplácení dávek, povinnostmi příslušných orgánů při poskytování a vyplácení dávek a rovněž povinnostmi osob, které o příslušné dávky buď žádají, nebo je již pobírají.

V rámci systému státní sociální podpory je v současné době upraveno celkem pět druhů sociálních dávek. Nárok na tyto dávky má každý občan, který splňuje podmínky stanovené

zákonem. Ještě předtím, než si jednotlivé dávky podrobněji přiblížíme, podívejme se nejprve na jejich společné charakteristiky, tak jak je vymezuje Krebs (2015, s. 290):

- Nárok na dávky má pouze občan a s ním společně posuzovaní členové domácnosti, kteří mají trvalý pobyt na území České republiky.
- Při posuzování nároků na jednotlivé dávky státní sociální podpory se netestuje majetek rodiny.
- Systém státní sociální podpory chápe rodinu jako soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Za nezaopatřené dítě je považováno dítě do skončení povinné školní docházky i poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo se pro nemoc či úraz nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání.
- Základem pro stanovení nároku a výši některých dávek státní sociální podpory je životní minimum.
- Mezi příjmy, které jsou rozhodující pro přiznání nároku na dávky, patří hlavně příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání, jiné samostatně výdělečné činnosti a také dávky nemocenského a důchodového zabezpečení. Rozhodný příjem tvoří tzv. čistý příjem, který se získá po odpočtu pojistného na sociálním zabezpečení, příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a po odpočtu daně z příjmu.
- Žádosti o přiznání dávek vyřizují a vyplácejí úřady práce od 1. dubna 2004.
- Žádosti o dávky je nutno podávat výhradně na tiskopisech předepsaných MPSV.
- Nárok na výplatu dávek státní sociální podpory zaniká uplynutím 3 měsíců ode dne, za který dávky náleží.

Nárok na dávky vzniká momentem splnění zákonem předepsaných podmínek. Nárok na dávku nelze dát do zástavy, postoupit a nelze ji zahrnout do dědictví. (Kahoun, 2009, str. 297).

Výplata dávek probíhá jednou měsíčně u dávek opakovaných a to zpětně, tzn. po uplynutí kalendářního měsíce, za který dávka náleží, nejpozději však do konce následujícího kalendářního měsíce. Podmínkou je, aby částka dosahovala výše nejméně 100 Kč. Pokud tomu tak není, částka se vyplácí za kalendářní čtvrtletí, nedohodne-li se příjemce dávky s orgánem státní sociální podpory na delším období. Dávky mohou být vypláceny dvěma způsoby: bezhotovostním převodem na bankovní účet oprávněné osoby nebo v hotovosti. Oprávněná osoba musí v žádosti o dávku uvést, jakým způsobem má být dávka vyplácena

(Kahoun, 2009, str. 298). Povinností státních orgánů a dalších právnických a fyzických osob ve státní sociální podpoře je především bezplatně sdělit, na výzvu konkrétního orgánu státní sociální podpory, údaje rozhodné pro nárok na dávku, její výši nebo výplatu. Hlavním správcem informačního systému o dávkách státní sociální podpory, jejich výši, příjemech dávek, žadatelích o dávky a osobách s nimi společně posuzovaných je Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (Kahoun, 2009, str. 299).

Dávky státní sociální podpory můžeme rozdělit do dvou základních kategorií, a to dávky závislé na příjmu a dávky nezávislé na příjmu. Mezi dávky závislé na příjmu řadíme *přídavek na dítě* a *příspěvek na bydlení*. Mezi dávky nezávislé na příjmu patří *rodičovský příspěvek*, *porodné* a *pohřebné*.

A. Přídavek na dítě

Nárok na tento přídavek má nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než 2,4násobek částky životního minima dané rodiny (Krebs, 2015, s. 291). Příjemcem této dávky je dítě. Pokud je dítě nezletilé, vyplácí se přídavek osobě, která má toto dítě v přímém zaopatření. Po nabytí zletilosti se přídavek vyplácí přímo nezaopatřenému dítěti.

Výše přídavku se odvíjí od věku nezaopatřeného dítěte, konkrétně ve třech stupních:

Děti do 6 let – 500 Kč

Děti od 6 do 15 let – 610 Kč

Děti od 15 do 26 let – 700 Kč

B. Příspěvek na bydlení

Cílem tohoto příspěvku je pomoci rodinám či jednotlivcům s nižšími příjmy hradit nezbytné náklady na bydlení (Kaczor, 2015, s. 156). Nárok má vlastník nebo nájemce bytu, pokud 30% příjmů (v Praze 35%) domácnosti nestačí k pokrytí nákladů, spojených s bydlením. Částka 30% příjmů (35% v Praze) rovněž nesmí být vyšší než částka tzv. normativních nákladů na bydlení.

C. Rodičovský příspěvek

Nárok na příspěvek má rodič, jestliže osobně, celodenně a sám řádně pečuje o dítě, které je nejmladší z rodiny. Příspěvek je poskytován do vyčerpání celkové výše částky 220 000 Kč, nejdéle však do 4 let věku dítěte.

Jestliže aspoň jednomu z rodičů v rodině lze stanovit k datu narození dítěte 70% 30násobku denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem či převzetím dítěte dle zákona o nemocenském pojištění, rodič si může sám zvolit výši a tím také délku pobírání rodičovského příspěvku. Maximální měsíční výše rodičovského příspěvku se stanovuje na základě vyměřovacího základu: pokud 70% 30násobku denního vyměřovacího základu je nižší nebo rovno částce 7 600 Kč, výše rodičovského příspěvku nemůže být vyšší než 7 600 Kč. Maximální výše rodičovského příspěvku může činit 11 500 Kč (Krebs, 2015, s. 294).

D. Porodné

Jedná se o jednorázový příspěvek rodině s nízkými příjmy, která musí unést náklady spojené s narozením dítěte. Nárok na porodné má rodina, které se narodilo první nebo druhé živé dítě a jejíž příjem v kalendářním čtvrtletí předcházejícím narození dítěte byl nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. Výše tohoto příspěvku činí 13 000 Kč na první živě narozené dítě, při narození druhého živého dítěte je částka stanovena na 10 000 Kč (Krebs, 2015, s. 295).

E. Pohřebné

Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte s trvalým pobytem na území ČR (Krebs, 2015, s. 295). Jedná se o jednorázovou dávku, jejíž výše je stanovena na 5000 Kč.

1.2.3 Sociální pomoc

Na rozdíl od oblasti státní sociální podpory není sociální pomoc vymezena pouze jedinou, zastřešující zákonnou normou. Oblast sociální pomoci je upravena čtyřmi nejdůležitějšími zákony. V první řadě se jedná o *zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách*, který upravuje především *příspěvek na péči*. Dalším zákonem, upravujícím dávky v této oblasti, je *zákon č. 329/2011 Sb. o poskytování dávek zdravotně postiženým osobám*. Ten uvádí tři okruhy dávek, konkrétně *příspěvek na mobilitu*, *příspěvek na zvláštní pomůcku* a *průkaz zdravotně postižené osoby*. Životní a existenční minimum je v oblasti sociální pomoci vymezeno zá-

konem č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu. Poslední důležitou normou, spadající do této oblasti, je zákon č. 111/2006 o pomoci v hmotné nouzi. Tento zákon definuje tři typy dávek, a sice příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc.

Než si jednotlivé dávky představíme podrobněji, podívejme se nejprve na to, na jaký okruh osob, potažmo pak životní situace, se celá zastřešující oblast sociální pomoci orientuje. Krebs (2015, s. 302) uvádí, že sociální pomoc je určena k zabezpečení základních životních potřeb osob, které se ocitly v situaci absolutního hmotného nedostatku a rovněž takových sociálních situacích, kdy tyto osoby nejsou schopny vlastními silami ani s pomocí vlastní rodiny zabezpečit své základní životní potřeby. V této souvislosti Krebs rovněž uvádí situace, které jsou řešeny pomocí systému sociální pomoci. Jedná se především o situace, kdy:

- jsou ohrožena práva občana,
- se občan nachází v hmotné nouzi,
- je občan v sociální nouzi a není schopen zabezpečit své potřeby vlastními silami,
- mu tyto situace hrozí.

A. Příspěvek na péči

Jedná se o dávku, o kterou může požádat osoba, jenž je nějakým způsobem nesoběstačná, a tudíž závislá na pomoci jiných osob. Míra této nesoběstačnosti a závislosti se stanovuje na základě lékařského vyšetření a sociálního šetření, které provádí úřad práce (Matoušek, 2007, s. 41). *Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách*, pomocí kterého je příspěvek na péči upraven, rovněž vymezuje deset základních životních potřeb, které se u žadatele o tento typ dávky posuzují. Výše příspěvku se určuje podle úrovně závislosti a rovněž podle věku, v obou případech ve čtyřech stupních.

B. Dávky osobám se zdravotním postižením

Podmínky pro poskytování tohoto typu dávek jsou upraveny pomocí *zákona č. 329/2011 Sb. o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením*, který vstoupil v platnost 1. ledna 2012. Do této oblasti patří dva druhy dávek – *příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku*.

Příspěvek na mobilitu svým přijetím na začátku roku 2012 nahradil dvě dosavadní dávky, a sice příspěvek na provoz motorového vozidla a příspěvek na individuální dopravu. Jak

uvádí Kaczor (2015, s. 141-142), nárok na tento typ příspěvku má osoba, která splňuje následující podmínky: jedná se o osobu starší 1 roku, která má nárok na průkaz osoby se zdravotním postižením typu ZTP nebo ZTP/P. Tato osoba se v kalendářním měsíci za úhradu dopravuje nebo je dopravována a zároveň jí nejsou poskytovány pobytové sociální služby. Výše příspěvku na mobilitu činí 400 Kč za kalendářní měsíc.

Příspěvek na mobilitu je dávka, na niž má nárok osoba s těžkými vadami nosného či pohybového ústrojí, sluchovým nebo zrakovým postižením nebo dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem, trvajícím dle poznatků lékařské vědy déle než 1 rok. Zákon č. 329/2011 Sb. dále upravuje podmínky, na které je poskytnutí tohoto příspěvku vázáno. Jak uvádí Kaczor (2015, s. 146), zákon rovněž upravuje nárok na přiznání průkazu osoby se zdravotním postižením, konkrétně ve třech stupních: průkaz TP („tělesně postižený“), průkaz ZTP („zvlášť tělesně postižený“) a průkaz ZTP/P („zvlášť tělesně postižený s průvodcem“) Výše příspěvku je vázána na příjem konkrétní osoby i osob společně posuzovaných a rovněž na spoluúčast.

C. Životní a existenční minimum

Životní a existenční minimum je definováno zákonem č. 110/2006 Sb., který vstoupil v platnost dne 1. ledna 2007. Životním a existenčním minimem ovšem nerozumíme dávku v klasickém slova smyslu. Jedná se o společensky uznanou a zákonem stanovenou částku potřebnou pro uspokojení základních životních potřeb jedince, nebo pouze pro tzv. holé přežití.

Životním minimem rozumíme minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob, potřebnou k zajištění výživy a jiných základních životních potřeb. Do životního minima ovšem nezahrnujeme nezbytné náklady na bydlení (Kahoun, 2009, s. 279). V případě jednotlivce činí částka životního minima 3126 Kč měsíčně. V případě osob společně posuzovaných jsou částky kategorizovány podle věku a pořadí posuzovaných osob. Toto pořadí je stanoveno tak, že nejdříve se posuzují osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi; následně jsou posuzovány nezaopatřené děti.

Existenčním minimem rozumíme minimální hranici peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, umožňujících přežití (Kahoun, 2009, s. 280). Zjednodušeně lze říci, že se jedná o hranici tzv. holého přežití. Částka existenčního minima činí 2200 Kč měsíčně.

D. Dávky hmotné nouze

Tento typ dávek je upraven *zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi*. Přijetím tohoto zákona došlo k zásadní změně, jelikož byl zrušen dřívější zákon o sociální potřebnosti z roku 1991 (Krebs, 2015, s. 315). Mezi dávky hmotné nouze řadíme *příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc*.

Příspěvek na živobytí je určen osobám či skupině osob, které se nacházejí ve stavu hmotné nouze (Krebs, 2015, s. 315). Částka tohoto příspěvku je stanovena pro každou osobu individuálně a odvíjí se od částek životního a existenčního minima.

Doplatek na bydlení řeší nedostatečný příjem osoby v souvislosti s úhradou nákladů na bydlení (Krebs, 2015, s. 316). Podmínkou pro poskytnutí tohoto doplatku je získání nároku na příspěvek na bydlení.

Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta v mimořádných situacích, jakými jsou například živelná pohroma, požár či záplavy. Výše této dávky se odvíjí od sociální situace konkrétní osoby; většinou se jedná o dávku jednorázovou, ovšem v některých případech může být čerpána i opakovaně. Jak uvádí Krebs (2015, s. 318), výdaje spojené s mimořádnou okamžitou pomocí každoročně kolísají v závislosti na počtu mimořádných událostí.

1.2.4 Dávky pěstounské péče

Hovoříme-li o dávkách pěstounské péče, je nutno nejprve zmínit, že úřady práce nerozhodují o tom, za jakých podmínek bude dítě do pěstounské péče svěřeno. Úkolem úřadů práce v této oblasti je vyplácení dávek jednotlivým pěstounům (Kaczor, 2015, s. 168). Ve věci řízení dávek pěstounské péče je postupováno dle *zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí*. Systém dávek pěstounské péče zahrnuje v současné době celkem pět typů dávek, konkrétně *příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek na zakoupení motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče*.

A. Příspěvek při převzetí dítěte

Tento typ dávky slouží k pokrytí nákladů spojených s převzetím dítěte pěstounem. Může být použit k nákupu potřebných věcí pro dítě, přicházejícího do náhradní rodinné péče (oblečení, obutí apod.). Jak uvádí Krebs (2015, s. 296), výše příspěvku je stanovena dle věku dítěte následovně:

Děti do 6 let – 8000 Kč

Děti od 6 do 15 let – 9000 Kč

Děti od 15 do 26 let – 10 000 Kč

B. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok na tento příspěvek má nezletilé a nezaopatřené dítě, které bylo svěřeno do pěstounské péče (Krebs, 2015, s. 295). Nárok na dávku je zachován i po dosažení zletilosti dítěte, ovšem pouze za podmínky, že dítě zůstane i nadále nezaopatřené a sdílí společnou domácnost s bývalým pěstounem. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je poskytován nejdéle do dovršení věku 26 let. Výše příspěvku je odstupňována v závislosti na věku dítěte a rovněž jeho zdravotním stavu; v případě zdravotního handicapu dítěte se částka této dávky zvyšuje (Kaczor, 2015, s. 171).

C. Odměna pěstouna

Dle Krebse (2015, s. 296) má nárok osoba pečující i tzv. osoba v evidenci (osoba pečující o dítě i po dosažení zletilosti, pokud má toto dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte). Výše odměny je stanovena výší částky životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě. Pokud pěstoun pečuje minimálně o tři svěřené děti, případně o jedno svěřené dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II až IV, činí odměna pěstouna 5,5 násobek životního minima. Za každé další dítě, svěřené do péče pěstouna, se odměna zvyšuje.

D. Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Nárok vzniká pěstounovi, který má ve své péči minimálně tři děti. Pěstoun ovšem nesmí zakoupené vozidlo používat k výdělečné činnosti. Výše tohoto příspěvku činí 70 % pořizovací ceny vozidla, maximálně však do výše 100 000 Kč (Kaczor, 2015, s. 173).

E. Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Příspěvek je určen osobě, které končí pěstounská péče svěřeného dítěte, a to buď z důvodu dosažení zletilosti dítěte, nebo ukončení nezaopatřenosti. Výše příspěvku činí 25 000 Kč a je vyplácen jednorázově při ukončení pěstounské péče (Kaczor, 2015, s. 173).

1.3 Orgány v rámci poskytování a vyplácení sociálních dávek

System sociálního pojištění, státní sociální podpory i sociální pomoci je spravován příslušnými státními orgány a orgány samosprávy v rámci přenesené působnosti. Ústředním or-

gánem státní správy v této oblasti je Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV), které je především orgánem koncepčním, kontrolním a řídicím. MPSV řídí činnost jemu podřízených orgánů státní správy, jimiž jsou Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) a úřady práce (Arnoldová, 2007, s. 95). Přitom platí, že ČSSZ spravuje agendu tzv. pojistných sociálních dávek a úřady práce mají v kompetenci poskytování tzv. sociálních dávek nepojistných.

1.3.1 Česká správa sociálního zabezpečení

Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) má na starosti především správu prostředků, vybraných od ekonomicky aktivních jedinců, o kterých hovoříme jako o sociálním pojištění. Z těchto prostředků ČSSZ vyplácí tzv. pojistné dávky, mezi které patří především důchody a nemocenské dávky (Kaczor, 2015, s. 55).

Z hlediska organizační struktury ČSSZ je vedoucím orgánem ústřední pracoviště ČSSZ se sídlem v Praze, které prostřednictvím tzv. regionálních pracovišť na úrovni krajů řídí jednotlivá okresní pracoviště. Tato okresní pracoviště se nazývají Okresní správy sociálního zabezpečení (OSSZ) a nacházejí se ve všech bývalých okresních městech (Kaczor, 2015, s. 55).

ČSSZ byla zřízena dne 1. září 1990. V současné době je největší finančně-správní institucí, která spravuje agendu zhruba 8,5 milionu klientů, z toho více než 2,9 milionu důchodců. Vyplácí přes 3,5 milionu důchodů a měsíčně kolem 200 tisíc dávek nemocenského pojištění. Součástí ČSSZ je rovněž lékařská posudková služba (Arnoldová, 2012, s. 16).

1.3.2 Úřady práce

Úřad práce ČR je orgánem státní správy, jehož hlavním úkolem je zabezpečovat a realizovat státní politiku zaměstnanosti. Dalším důležitým úkolem ÚP je vyplácení tzv. nepojistných dávek sociálního systému, mezi které řadíme především dávky státní sociální podpory, dávky hmotné nouze a dávky pro zdravotně postižené osoby (Kaczor, 2015, s. 95).

Pokud se blíže podíváme na organizační strukturu úřadů práce, zjistíme, že hlavním a ústředním orgánem je Generální ředitelství ÚP ČR se sídlem v Praze. Toto ředitelství řídí krajské pobočky. Krajských poboček je celkem čtrnáct, což je číslo, které se shoduje s počtem jednotlivých krajů České republiky. Prostřednictvím těchto poboček generální ředitelství rovněž řídí tzv. kontaktní pracoviště. Tato pracoviště fungují převážně na úrovni bývalých okresů, případně i menších územních jednotek (Kaczor, 2015, s. 95).

V čele úřadu práce stojí ředitel, který je jmenován i odvoláván ministrem práce a sociálních věcí (Arnoldová, 2002, s. 387).

V historii České republiky jsou úřady práce poměrně novou institucí. Jejich vznik se datuje do roku 1990, tedy do období krátce po sametové revoluci. Právě tato revoluce s sebou přinesla dalekosáhlé společenské i ekonomické změny, na jejichž důsledky právě zřízení úřadů práce reagovalo. V této souvislosti je nutno podotknout, že před rokem 1989 úřadů práce v podstatě nebylo zapotřebí. Minulý režim byl totiž spojen s centrálně plánovanou ekonomikou, jejímž rysem byla mj. uměle vytvořená 100procentní zaměstnanost. Po sametové revoluci došlo k přechodu na tržní ekonomiku, v důsledku čehož se začal postupně objevovat fenomén nezaměstnanosti. A právě s nástupem nezaměstnanosti se objevila přirozená potřeba na tuto situaci reagovat – a to jak způsobem pasivním (sociální dávky), tak způsobem aktivním (snaha o návrat nezaměstnaných osob na trh práce). To bylo a je v podstatě tradiční agendou úřadu práce, která ovšem byla v průběhu let doplněna. V tomto kontextu se jako velmi důležité jeví především roky 2004 a 2012. V těchto letech totiž byla do agendy úřadů práce převedena z obcí (resp. městských úřadů) oblast dalších nepojistných dávek. V současné době jsou tedy úřady práce jednotným výplatním místem všech sociálních dávek v ČR (Kaczor, 2015, s 97).

1.3.3 Nárok a řízení na přiznání dávek

Místní příslušnost úřadů práce se řídí místem, kde je oprávněná osoba hlášena k trvalému pobytu. Dávky vyplácí krajská pobočka Úřadu práce, která je příslušná k rozhodování o dávkách.

Jak uvádí Kahoun (2009, s. 313), řízení o přiznání dávky se zahajuje na návrh v podobě písemné žádosti oprávněné osoby. Nárok na výplatu jakékoliv dávky je podmíněn vždy podáním písemné žádosti. Žádost se podává na místně příslušném úřadu práce na předepsaném tiskopise Ministerstva práce a sociálních věcí. Tento tiskopis musí dle zákona obsahovat následující stanovené náležitosti:

- Jméno, příjmení, místo trvalého pobytu oprávněné osoby
- Rodné čísla uvedených osob
- Doklad o výši příjmu
- Určení, jakým způsobem má být dávka vyplacena

- Souhlas s tím, aby státní orgány a další právnické a fyzické osoby sdělily orgánům státní sociální podpory skutečnosti potřebné pro rozhodování o dávkách a výplatu dávek

Účastníkem řízení o dávce státní sociální podpory může být oprávněná osoba, příjemce dávky, osoba společně posuzovaná s oprávněnou osobou nebo fyzická či právnická osoba v řízení, ve kterém má být ustanovena zvláštním příjemcem. (Kahoun, 2009, str. 313).

Výsledkem provedeného řízení je rozhodnutí, které je vydáno úřadem práce. Toto rozhodnutí musí obsahovat následující části:

- Výrok
- Odůvodnění
- Poučení o opravném prostředku

Proti rozhodnutí lze podat odvolání, a to nejpozději do patnácti dní ode dne doručení písemného vyhotovení rozhodnutí. Dojde-li k takovému případu, o odvolání rozhoduje příslušný krajský soud, v Praze pak magistrát hlavního města Prahy (Kaczor, 2015, s. 314).

2 ZNEUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK A ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Během procesu poskytování a vyplácení jednotlivých druhů sociálních dávek hraje sociální pracovník, působící na úřadech práce, velmi důležitou a stěžejní roli. Náplň jeho práce je poměrně specifická a obsáhlá, proto je nutné se s touto činností blíže seznámit. Tento exkurs je důležitý i proto, abychom mohli plynule přejít k samotnému tématu zneužívání sociálních dávek a toto téma pochopit v širším kontextu.

2.1 Sociální pracovník

Ještě předtím, než si blíže představíme pozici sociálního pracovníka, kterou sehraává jakožto zaměstnanec Úřadu práce během procesu poskytování a vyplácení sociálních dávek, zaměříme se nejprve na to, jak tuto pozici vymezuje zákon. Sociální pracovník je v České republice legislativně upraven zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který nabyt účinnosti dne 1. ledna 2007.

Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb (§ 109 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách).

Zákonem č. 108/2006 Sb. jsou dále upraveny předpoklady, které jsou pro sociálního pracovníka nezbytné. Mezi tyto předpoklady patří dle zákona plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní a odborná způsobilost. Odbornou způsobilostí se zde rozumí vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání.

2.1.1 Náplň práce sociálního pracovníka na úřadech práce

Při pohledu na pozici sociálních pracovníků působících na úřadech práce zjistíme, že náplň jejich práce je poměrně specifická. Obecně lze říci, že sociální práce v organizaci veřejné správy má jasně stanovená pravidla, organizační strukturu a legislativní rámec. Podmínky pro přiznání dávky jsou pevně stanoveny zákonem, tudíž nelze kladně rozhodnout ve prospěch každého klienta, který si podává žádost o příspěvek. Sociální pracovníci, rozhodující

o přiznání dávek, se během své práce mohou potýkat s určitým vnitřním rozporem: na jedné straně mají profesní závazek vůči jednotlivým klientům, na straně druhé je zde odpovědnost ke svému zaměstnavateli (Sociální práce, © 2014). Zajímavý pohled na činnost sociálních pracovníků na úřadech práce nabízí článek s názvem *Podmínky pro výkon sociální práce na Úřadě práce ČR očima sociálního pracovníka*, publikovaný v časopise *Sociální práce* v roce 2015. Z tohoto článku vybíráme následující pasáže:

Podáním písemné žádosti o přiznání dávky se rozbíhá proces řízení o přiznání sociální dávky. Tento proces se skládá ze tří nejdůležitějších kroků, konkrétně jde o *sociální šetření, komunikaci s lékaři a správní řízení*. Role sociálního pracovníka během tohoto procesu je velmi důležitá a nezastupitelná.

Sociální šetření je prováděno formou pozorování či rozhovoru s oprávněnou osobou (případně s osobou pečující). Probíhá v přirozeném prostředí klienta. Sociální šetření je velmi důležitým podkladem při posuzování stupně závislosti klienta, o které rozhoduje lékař lékařské posudkové služby, působící při Okresní správě sociálního zabezpečení (OSSZ). Sociální pracovník během tohoto šetření shromažďuje informace, týkající se schopnosti péče o vlastní osobu. Rovněž se zajímá o prostředí, ve kterém žadatel o příspěvek žije. Velkou roli hrají podmínky a okolnosti, za kterých sociální šetření probíhá. Zde je důležité, u jaké věkové kategorie žadatelů toto šetření probíhá, případně v jakém fyzickém či psychickém stavu se posuzovaná osoba nachází. Na všechny tyto okolnosti by měl být kvalifikovaný sociální pracovník připraven citlivě a adekvátně reagovat.

Při *komunikaci s lékaři* by sociální pracovník měl být schopen co nejpřesněji a nejpodrobněji popsat situaci v momentě sociálního šetření. Rovněž může dojít k tomu, že se na sociálního pracovníka obrátí posudkový lékař a upřesňuje si některé skutečnosti, uvedené v záznamu ze šetření. V případě, že sociální pracovník shledá v rozhodnutí posudkového lékaře rozpor či skutečnosti, které nebyly lékařem zohledněny, má možnost se na tohoto lékaře obrátit, čímž může ovlivnit výsledek posudku ve prospěch klienta.

Během *správního řízení* sociální pracovník vede spisový přehled jednotlivých dokumentů. Do těchto spisů je povinen zaznamenat veškeré údaje, týkající se šetření. Ve spise musí být vše písemně doloženo, přičemž tato skutečnost je kontrolována pracovníky Generálního ředitelství Úřadu práce, případně i pracovníky Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV). Zde se sociální pracovník může cítit svazován přílišnou byrokracií či administra-

tivní zátěží, a to na úkor přímé práce s klientem. Na druhou stranu ovšem řádné vedení dokumentace poskytuje ucelený pohled na jednotlivé případy.

Pokud je rozhodnuto o nepřiznání dávky, neznamena to, že role sociálního pracovníka je tímto rozhodnutím splněna. Naopak, v takovém případě by měl sociální pracovník klienta nasměrovat klienta k jiným možnostem řešení jeho nepříznivé situace, tzn. poskytnout klientovi kontakt s vhodnou sociální či zdravotní službou. Jedná se tedy o poskytování sociálního poradenství. Velmi důležitá je rovněž schopnost empatie a citlivého přístupu, zvláště v případech, kdy sociální pracovník musí klientovi trpělivě vysvětlovat důvody k nepřiznání dávky. Jako podstatný se jeví i časový dostatečný časový prostor pro práci s klienty. Dobrým předpokladem je také optimální počet vyřizovaných žádostí, připadající na jednoho sociálního pracovníka. Samozřejmostí je schopnost efektivně a účelně komunikovat se všemi zainteresovanými osobami, se kterými se sociální pracovník během své práce setkává (Sociální práce, © 2014).

Sociální pracovník, působící na úřadech práce, může být na svém pracovišti bohužel vystaven i agresivnímu chování ze strany některých klientů. Podle zprávy o činnosti Úřadu práce za rok 2015 bylo v tomto roce nahlášeno ze strany zaměstnanců ÚP celkem 391 incidentů. Nejčastěji se jednalo o nevybíravé ústní výhrůžky, případně vulgární slovní útoky. V důsledku podobných případů bohužel dochází k odchodům kvalifikovaných zaměstnanců ÚP, kteří již dále nechtějí či nemohou snášet stresové a nepříjemné zážitky na pracovišti. Pro vedení Úřadu práce by tedy mělo být jednou z priorit nastavení takových pravidel a opatření, která by riziko případných útoků na zaměstnance minimalizovala (Úřad práce ČR, © 2002-2015).

2.2 Zamezení zneužívání sociálních dávek

Jak už bylo zmíněno v úvodu této práce, celková částka, kterou žadatelé o poskytnutí sociální dávky nejrůznějšími podvody neoprávněně získali, není vůbec zanedbatelná. Nahlédneme-li do tiskové zprávy, vydané Generálním ředitelstvím úřadu práce ČR v Praze v únoru 2016, zjistíme, že počet jednotlivých případů se meziročně zvýšil. Společně s počtem odhalených případů se rovněž zvýšila celková částka, která byla žadateli neoprávněně získána. V roce 2014 odhalili zaměstnanci Úřadu práce celkem 9 370 případů neoprávněného pobírání sociálních dávek, přičemž celková výše škody činila 65 milionů korun. O rok později, tedy v roce 2015, stoupl počet odhalených případů zneužití sociálních dávek na 16 680 případů a celková škoda se zvýšila na bezmála 104 milionů korun.

Mezi nejčastěji zneužívané sociální dávky se řadí především příspěvek a doplatek na bydlení a rovněž příspěvek na živobytí. V menší míře jsou zneužívány i příspěvky na péči, zvláštní pomůcka, mobilitu nebo dávky mimořádné okamžité pomoci. Nijak výjimečné ovšem není ani neoprávněné pobírání rodičovského příspěvku (Úřad práce ČR, © 2002-2015). Shrňme-li všechna výše uvedená fakta, dojdeme nutně k otázce, jakými kroky a opatřeními neoprávněnému pobírání sociálních dávek zamezit.

Jedním ze základních kroků potřebných k tomu, aby mohlo být i v budoucnu odhalováno stále větší množství případů zneužívání sociálních dávek, je nepochybně personální posílení jednotlivých poboček úřadů práce. Toto opatření je již v praxi realizováno, což dokládá zpráva o činnosti Úřadu práce ČR za rok 2015. Z tohoto dokumentu vyplývá, že od 1. května 2015 začal Úřad práce na základě rozhodnutí vlády ČR přijímat nové zaměstnance do oblasti tzv. nepojistných sociálních dávek. Do konce roku 2015 bylo přijato celkem 300 nových zaměstnanců, kteří působí především v terénu. Toto personální posílení již přineslo konkrétní výsledky: došlo ke zvýšení počtu jednotlivých sociálních šetření, kterých v průběhu roku 2015 provedli sociální pracovníci celkem přes 162 tisíc. Společně s četnějšími výskyty sociálních šetření se rovněž zvýšil počet odhalených případů neoprávněného pobírání sociálních dávek, tedy na již zmíněných bezmála 17 tisíc případů (Úřad práce ČR, © 2002-2015).

Dalším důležitým krokem je posílení spolupráce s Policií ČR či jednotlivými obcemi. Pokud sociální pracovník zjistí, že konkrétní klient neoprávněně pobírá sociální dávky a dopouští se tím podvodu, neprodleně oznámí tuto skutečnost policii. Takto nastavený systém může ovšem fungovat i obráceně: pokud je příslušníky policie odhaleno, že se některý z klientů dopouští podvodu, oznámí tuto skutečnost příslušným pracovníkům ÚP. Na základě této vzájemné spolupráce už padlo i několik rozsudků. Většinou se jednalo o podmíněné tresty odnětí svobody, ale některé takto odhalené osoby si svůj trest odpykávají přímo ve vězení (Úřad práce ČR, © 2002-2015).

Dalším opatřením, namířeným proti zneužívání sociálních dávek, je možnost přístupu do evidence obyvatel. Nahlédnout do evidence obyvatel mohou zaměstnanci ÚP od roku 2014. Jak vysvětluje již zmiňovaná tisková zpráva Generálního ředitelství ÚP z roku 2016, tento krok je důležitý zejména v případech, kdy zemře některý z klientů, pobírající sociální dávky. Příbuzní tohoto klienta po jeho smrti zapomenou (ať už z důvodu neznalosti zákona či úmyslně) tuto skutečnost nahlásit úřadům práce. Tímto krokem se tedy dopouštějí porušení tzv. ohlašovací povinnosti. Právě možnost přístupu do evidence obyvatel umožňuje

zaměstnancům ÚP získat aktuální údaje o příjemcích sociálních dávek v případě jejich úmrtí (Úřad práce ČR, © 2002-2015).

Svoji roli hraje rovněž navázání bližší spolupráce jednotlivých útvarů uvnitř úřadů práce. Jedná se o rozvoj užších kontaktů mezi zaměstnanci, kteří spravují především oblasti nepojistných sociálních dávek a zaměstnanosti. Pomocí této nastavené spolupráce je možno lépe monitorovat každého žadatele či klienta o sociální dávky také uvnitř úřadu (Úřad práce ČR, © 2002-2015).

2.2.1 Celkový objem vyplacených sociálních dávek

V předchozí části textu jsme hovořili o počtu odhalených případů zneužívání sociálních dávek a rovněž o celkové finanční škodě, které byla těmito podvody ze strany žadatelů a příjemců způsobena. Abychom tuto problematiku pochopili v širším kontextu, je rovněž důležité přiblížit si celkový finanční objem přiznaných a vyplacených sociálních dávek. Podíváme se také informace o tom, které konkrétní sociální dávky jsou nejčastěji vypláceny. Pro získání a následné porovnání těchto informací je důležité nahlédnout do zpráv o činnosti Úřadu práce za roky 2013, 2014 a 2015 (Úřad práce ČR, © 2002-2015).

V průběhu roku 2015 bylo Úřadem práce ČR v rámci agendy nepojistných sociálních dávek vyplaceno celkově 21,2 tisíce dávek v hodnotě 72 034 155 tisíc korun. Z toho největší objem prostředků připadal na rodičovský příspěvek (celkem 22 518 860 tisíc Kč), dále na příspěvek na péči (celkem 21 213 131 tisíc Kč) a na příspěvek na bydlení (celkem 9 187 447 tisíc Kč).

Za rok 2014 vyplatil Úřad práce ČR na nepojistných sociálních dávkách 21,5 tisíce sociálních dávek ve výši 71 340 163 tisíc Kč. Největší objem vyplacených prostředků bylo vyplaceno na rodičovský příspěvek (celkem 22 957 844 tisíc Kč), dále na příspěvek na péči (celkem 20 441 614 tisíc Kč) a na příspěvek na bydlení (celkem 8 861 808 tisíc Kč).

V roce 2013 vyplatil Úřad práce ČR v oblasti nepojistných sociálních dávek 21,4 tisíce sociálních dávek v celkové výši 69 578 805 tisíc korun. Z toho největší část tvořil rodičovský příspěvek (celkem 24 380 472 tisíc Kč), následovaný příspěvkem na péči (celkem 19 588 778 tisíc Kč) a příspěvkem na živobytí (celkem 7 469 343 tisíc Kč).

Při bližším porovnání těchto dat zjistíme, že celkový počet případů přiznaných a vyplacených sociálních dávek ani jejich celkové finanční výše se v průběhu uvedených tří let nijak dramaticky nezměnil. V popisovaném období mírně vzrostl celkový finanční objem vypla-

cených sociálních dávek, a to přibližně z 69,5 milionů korun v roce 2013 na 72 milionů korun v roce 2015. Počet vyplacených dávek za toto období se pohyboval vždy nad hranicí 21 tisíc jednotlivých případů. Rovněž druhy nejčastěji vyplacených dávek se ve sledovaném období příliš neměnily, jelikož největší objem finančních prostředků připadal vždy na rodičovský příspěvek, následovaný příspěvkem na péči.

2.3 Konkrétní případy zneužívání sociálních dávek

V tiskových zprávách, pravidelně vydávanými Generálním ředitelstvím ÚP ČR v Praze, můžeme občas narazit i na příklady zneužití sociálních dávek. Tyto případy svědčí mj. o tom, že množství osob se dopouští podvodů s pobíráním sociálních dávek zcela účelově a vědomě a nemusí se tedy jednat o neúmyslné nahlášení a zatajení skutečnosti. Uveďme si tedy některé takto zveřejněné případy zneužití sociálních dávek:

Klientka uvedla, že byla oloupena o všechny vyplacené dávky v době, kdy upadla do bezvědomí a museli u ní zasahovat záchranáři. ÚP ČR tedy požádala o dávku mimořádné okamžité pomoci a doložila svou žádost protokolem o trestním oznámení. Dávku jí ÚP ČR poskytl. Následně ale referentky zjistily nesrovnalosti ve výpovědi klientky a při dalším šetření Policie ČR se prokázalo, že si vše vymyslela. Peníze musela vrátit.

V říjnu 2015 byl vydán trestní příkaz proti klientce, která způsobila ÚP ČR škodu ve výši 34 920 Kč, když pro posouzení nároku na doplatek na bydlení zfalšovala doklad o úhradě nájemného. Soud ženě uložil podmíněný trest odnětí svobody v trvání osmi měsíců, s odkladem na dva roky.

Klientka opakovaně předkládala kontaktnímu pracovišti ÚP ČR falešné ústřížky složenek o platbě nájmu, aby mohla pobírat doplatek na bydlení. Pronajímateli ale nájemné neplatila a dávky použila pro svou potřebu. Tímto jednáním se dopustila podvodu a od soudu odešla s podmíněným trestem odnětí svobody v délce trvání 5 měsíců. Zároveň musela ÚP ČR uhradit vzniklou škodu ve výši 34 680 Kč.

Klient tvrdil, že nemá příjem a žádné peníze k dispozici. Požádal tedy o dávky hmotné nouze. Při prověřování podkladů se ukázalo, že podával daňové přiznání, což se zaměstnancům ÚP ČR zdálo podezřelé. Muže proto vyzvali, aby věc vysvětlil. Tvrdil, že zdaňoval staré faktury. Nakonec se ale prokázalo, že mu v rámci daňového přiznání vznikl přeplatek, který si nechal poslat na svůj vlastní účet a tuto informaci vědomě ÚP ČR zatajil. Výsled-

kem bylo pozastavení výplaty dávek v hmotné nouzi a vyčíslení přeplatku ve výši 33 281 Kč, který klient bude muset úřadu vrátit.

Klientka, která pobírala příspěvek na péči, zemřela. Manžel, jako pečující osoba, neoznámil její úmrtí a dávku dále pobíral a užíval pro svou potřebu. Celková škoda dosáhla téměř 400 000 Kč. Vše odhalily zaměstnankyně příslušného kontaktního pracoviště ÚP ČR ve chvíli, kdy získaly přístup do evidence obyvatel. Případ skončil u soudu a manžel byl odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody.

Klientka zatajila příjmy manžela jako společně posuzované osoby v rámci pobírání příspěvku na bydlení. Celková škoda dosáhla 118 128 Kč. ÚP ČR na ni podal trestní oznámení Policii ČR a ta ji ve zkráceném přípravném řízení zpracovala. Soud pak uložil ženě podmíněný trest odnětí svobody.

Klientka pobírala příspěvek na živobytí. K tomu si přivydělávala sběrem šrotu. Během půl roku si tak přišla na 75 000 Kč. Tuto skutečnost ale „opomněla“ ÚP ČR sdělit. Následně byla odsouzená za padělání částek o úhradách za bydlení, neoznámení příjmů a zatajení skutečného počtu společně posuzovaných osob.

Klientka pobírající příspěvek na péči zemřela. Její rodina to ÚP ČR nenahlásila, stejně jako předtím nenahlásila, že paní byla hospitalizovaná. Vše se zjistilo až po vypořádání dědického řízení na základě vrácené platby ze zrušeného účtu klientky. Dědicem byl syn, který odmítl neoprávněně přijaté částky vrátit. Učinil tak až těsně před podáním žaloby.

Soud uložil nepodmíněný trest odnětí svobody na 20 měsíců v případě klienta, který zatajil pravdivé informace o svém majetku, když žádal ÚP ČR o příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení (vlastnil nemovitost a několik motorových vozidel). Vzniklá škoda činila 120 000 Kč (Úřad práce ČR, © 2002-2015).

Na výše uvedených případech můžeme vidět, že spektrum zneužívaných sociálních dávek je velmi pestré. Mnohé z těchto případů svědčí rovněž o faktu, že vynalézavost některých osob skutečně nezná mezí a že tyto osoby se nezdrahají uchýlovat k mnohdy až absurdním podvodům. Zůstává bohužel smutným faktem, že v každé době a v každé společnosti se s podobnými typy klientů budeme setkávat. To před nás nutně pokládá velmi důležitou otázku, jakým způsobem se k podobným případům stavět. Řešením určitě není celková reforma a překopání celého stávajícího systému, spojená například s plošným snížením sociálních dávek nebo zpřísněním podmínek pro jejich poskytování. Tímto krokem totiž postihneme i ty osoby či rodiny, které se snaží samy a poctivě užít, ale ani to jim bohužel

mnohdy nestačí. Velmi špatné je rovněž kolektivně odsuzovat všechny příjemce sociálních dávek jako osoby, které nechtějí pracovat a na sociálním systému pouze parazitují. Bohužel značné množství osob v našem okolí právě touto zkreslující optikou na příjemce sociálních dávek pohlíží, a velké množství případů zneužívání dávek názorům těchto osob jen nahrává. Nutná je důslednost při odhalování podvodníků, neustálé vylepšování stávajícího systému a přísnější postihy pro ty, kteří se podvodu se sociálními dávkami prokazatelně dopustili.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 ÚVOD DO METODOLOGIE

Teoretická část této práce byla koncipována tak, aby postupovala od obecnějších pojmů (sociální politika) přes historický vývoj a současný stav sociálního systému v České republice až po konkrétní případy zneužívání jednotlivých sociálních dávek. V souvislosti s neoprávněným pobíráním sociálních dávek byl věnován rovněž prostor postavení sociálního pracovníka a jeho roli, kterou sehrává jakožto přímý účastník v celém procesu.

Právě na roli sociálního pracovníka úřadů práce a jednotlivé případy zneužívání sociálních dávek poměrně úzce navazuje praktická část této bakalářské práce. Na následujících řádcích se blíže seznámíme s výzkumnými cíli a z nich vycházejícími výzkumnými otázkami. Dále se zde budeme zabývat také stručným nástinem a popisem metod a technik, použitých během výzkumného šetření. V neposlední řadě si rovněž představíme výzkumný soubor a způsob jeho výběru.

3.1 Výzkumný problém

Jak už bylo řečeno, sociální pracovník, působící na úřadech práce, sehrává během procesu poskytování sociálních dávek poměrně významnou roli. Právě na sociálním pracovníkovi záleží, zda budou včas odhaleny případy neoprávněného pobírání sociálních dávek. Sociální pracovník sehrává během celého procesu poskytování sociálních dávek také roli jakéhosi poradce, který by měl klienta s celým tímto procesem obeznámit a případně mu profesionálně a srozumitelně sdělit důvody pro případné přiznání či nepřiznání konkrétní sociální dávky. Je smutnou skutečností, že sociální pracovník bývá mnohdy terčem neadekvátních reakcí ze strany žadatele o sociální dávku. Kombinace všech výše uvedených faktorů staví sociálního pracovníka do relativně obtížné pozice. Praktická část této práce se tedy snaží především objasnit konkrétní roli a možnosti sociálního pracovníka jak během procesu poskytování sociálních dávek, tak při jeho práci s jednotlivými klienty – žadateli o přiznání sociální dávky. Naší snahou bude nabídnout jakýsi „pohled zevnitř“, a to prostřednictvím rozhovoru. Domníváme se, že právě kvalitně připravený a profesionálně vedený rozhovor se zainteresovanými sociálními pracovníky nám poskytne hlubší proniknutí do dané problematiky.

Pro účely této bakalářské práce byli pomoci kvalitativního přístupu zvoleni a osloveni jednotliví sociální pracovníci, působící na úřadech práce na území Zlínského kraje. Cílem kvalitativního přístupu je získat detailní a komplexní informace o daném jevu, a to pomocí

hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru. V tomto ohledu se kvalitativní přístup odlišuje od přístupu kvantitativního, který naopak prostřednictvím standardizovaného a strukturovaného rozhovoru pokládá respondentům několik identických otázek, a to ve stejném pořadí (Švaříček a Šedřová, 2014, s. 13). V souvislosti s kvalitativním přístupem je ovšem nutno podotknout, že získaná data nelze zobecňovat, jelikož tyto údaje jsou platné pouze pro konkrétní vzorek, na kterém byly získány. Právě na tento fakt by měl výzkumník pamatovat; důležité je vyvarovat se zobecňujících výroků pro získaná tvrzení (Švaříček a Šedřová, 2014, s. 25).

3.2 Výzkumné cíle a výzkumné otázky

Pro účely této bakalářské práce jsme si stanovili příslušné výzkumné cíle a z nich vycházející výzkumné otázky. Jako hlavní výzkumný cíl bylo zvoleno **zjištění názoru sociálních pracovníků na zneužívání sociálních dávek**. Na základě tohoto výzkumného cíle byly následně formulovány následující dílčí výzkumné cíle:

- Popsat roli sociálního pracovníka během procesu poskytování sociálních dávek
- Zjistit nejčastěji zneužívané sociální dávky na území Zlínského kraje
- Popsat možnosti sociálního pracovníka k zabránění zneužívání sociálních dávek
- Zjistit okruh osob nejčastěji zneužívající sociální dávky

Výzkumné otázky vycházejí z výše uvedených výzkumných cílů. Hlavní výzkumná otázka zní následovně: **Jaký je názor sociálních pracovníků na zneužívání sociálních dávek?**

Dílčí výzkumné otázky vycházejí z dílčích výzkumných cílů následujícím způsobem:

- Jaká je role sociálního pracovníka během procesu poskytování sociálních dávek?
- Jaké jsou nejčastěji zneužívané sociální dávky na území Zlínského kraje?
- Jaké jsou možnosti sociálního pracovníka zabránit zneužívání sociálních dávek?
- Jaký okruh osob nejčastěji zneužívá sociální dávky?

3.3 Výzkumný soubor

Jak už bylo řečeno, jako výzkumný soubor byli pomocí záměrného výběru zvoleni sociální pracovníci, působící na jednotlivých pobočkách Úřadu práce ve Zlínském kraji. Náš výzkumný soubor se skládá celkově ze šesti respondentů. Konkrétně jsme oslovili sociální pracovníky, působící na úřadech práce v Kroměříži, Otrokovicích, Slavičíně, Valašských Kloboukách a Vsetíně. Všechny námi oslovení sociální pracovníci působí na oddělení ne-

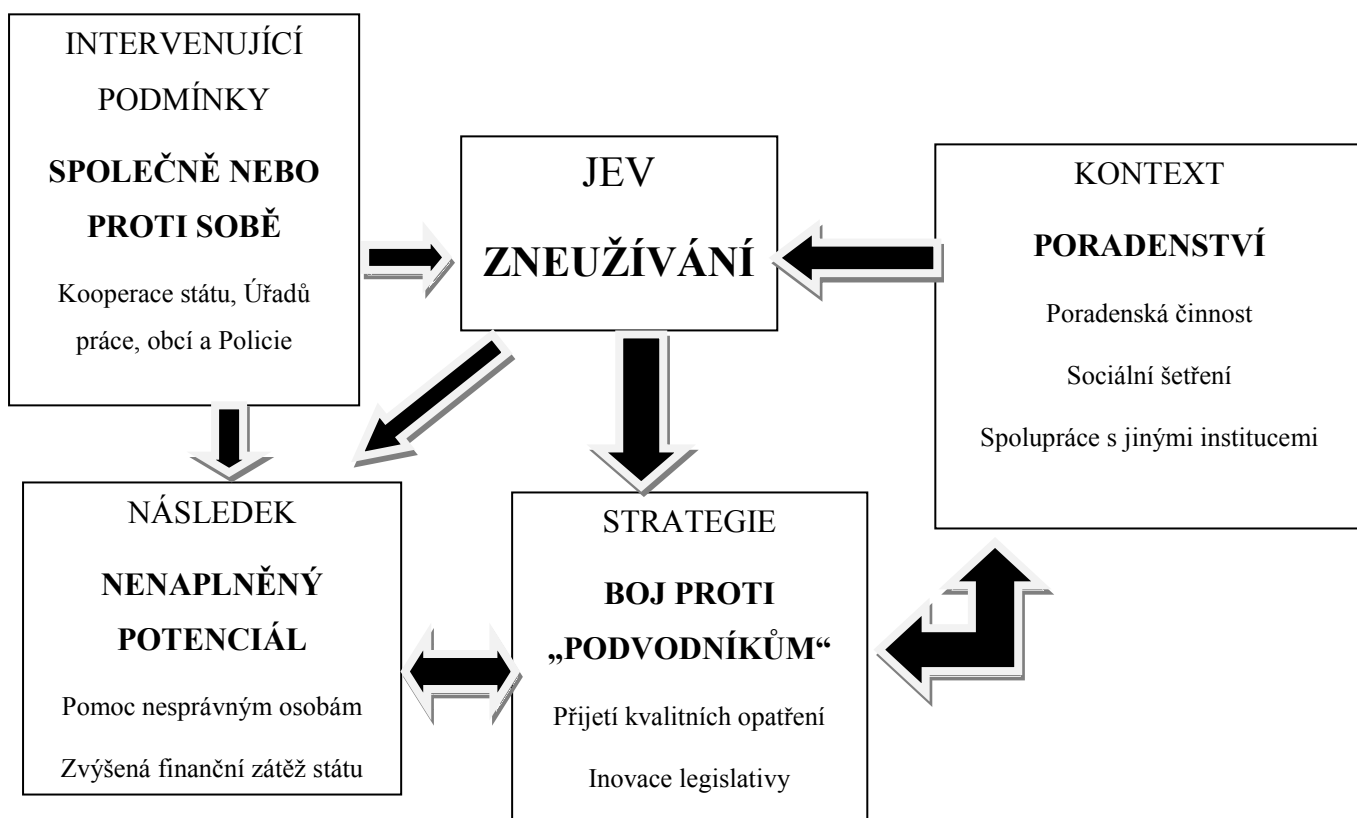
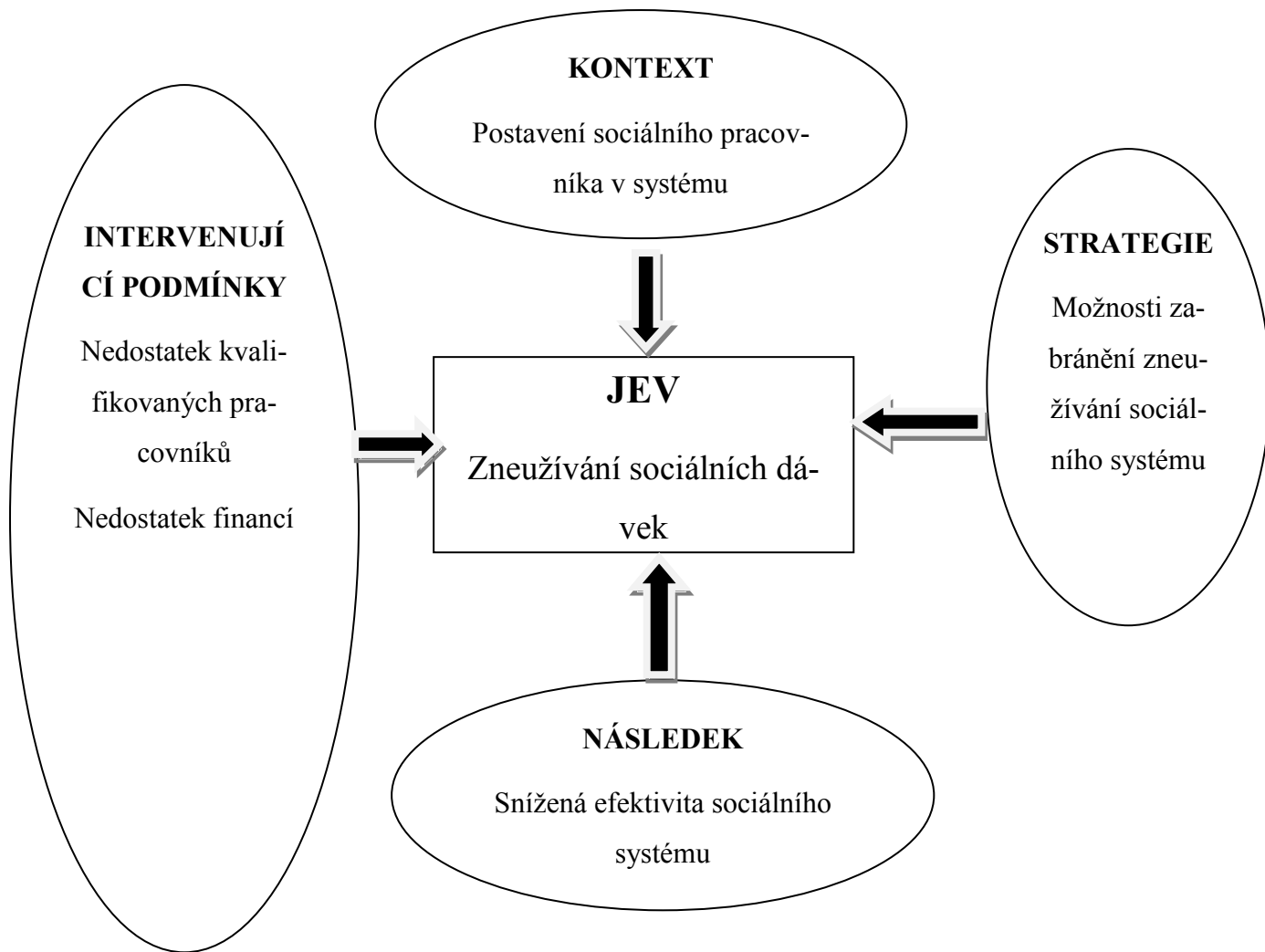
pojistných sociálních dávek výše jmenovaných poboček Úřadu práce. Pro dosažení anonymity pro všechny respondenty užíváme pro účely této bakalářské práce označení respondentů v rozpětí R1 – R6.

Nyní si alespoň ve stručnosti popíšme, v jakých podmínkách jednotlivé rozhovory probíhaly. Připomeňme, že vedení rozhovoru pro účely kvalitativního výzkumu je poměrně náročným úkolem, který od výzkumníka vyžaduje dovednost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu. Je nezbytné vhodně zvolit obsah jednotlivých otázek, jejich formu i pořadí. V neposlední řadě je rovněž důležité uvážit délku rozhovoru (Hendl, 2016, s. 166). Na začátku všech schůzek jsme tedy jednotlivé respondenty stručně seznámili s tématem naší bakalářské práce. Všichni respondenti byli požádáni o jejich souhlas s nahráváním našeho rozhovoru na diktafon. S tímto návrhem ovšem souhlasil pouze jeden ze šesti respondentů. Zbylých pět respondentů dát souhlas s nahráváním rozhovoru odmítlo. Z tohoto důvodu jsme tedy museli přistoupit k ručnímu přepisu konkrétních rozhovorů. Samozřejmě bylo zajištění anonymity všem respondentům.

Samotný rozhovor probíhal především na základě třinácti předem připravených otázek, jejichž seznam nalezneme v příloze P 1. Náš rozhovor byl koncipován jako polostrukturovaný, který dle Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 160) vychází z předem připraveného seznamu témat i otázek. Vzhledem k povaze tohoto typu rozhovoru jsme následně mohli dle potřeby přidávat doplňující otázky.

3.4 Analýza dat

Prvním způsobem, jakým lze přikročit ke zpracování dat pro účely kvalitativního výzkumu, je tzv. *zakotvená teorie*. Jedná se teorii, která je induktivně odvozená od zkoumaného jevu, který zároveň reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a ověřena systematickým shromažďováním údajů o daném jevu a jejich analýzou (Strauss a Corbinová in Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 84). Následuje tzv. *axiální kódování*, v jehož průběhu uvažujeme nad příčinami, důsledky, podmínkami, integracemi, strategiemi a procesy a snažíme se o propojení spolu souvisejících kategorií. (Hendl, 2016, s. 252). Na základě výše uvedených kategorií jsme si pro účeli naší práce vytvořili následující paradigmatický model:

Na základě diktafonicky nahrané či ručně zaznamenané výpovědi jednotlivých respondentů jsme přistoupili k tzv. *otevřenému kódování*. Pod tímto názvem rozumíme postup, pomocí něhož jsou získané údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Text je zde rozbit na jednotky, kterým jsou následně přidělena jména. S nově pojmenovanými fragmenty daného textu výzkumník dále pracuje (Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 211).

V našem případě jsme nejprve několikrát pečlivě pročetli jednotlivé rozhovory. Po jejich přečtení jsme začali se samotným procesem kódování. Během kódování jsme se řídili shodnými odpověďmi na námi položené otázky. Na základě takto získané shody jsme získané údaje rozdělili do šesti kategorií, které jsme následně pojmenovali tak, aby námi vybraný název stručně a přehledně vystihoval jejich obsah. Názvy jednotlivých kategorií jsou Zařazení, Poradna, Vymáhání, Kontrola, Zneužívání a Doporučení.

A. Zařazení

O první kategorii otázek můžeme také hovořit jako o jakýchsi úvodních údajích. Zajímala nás především délka trvání pracovního poměru na úradech práce a rovněž konkrétní pracovní náplň oslovených sociálních pracovníků. Pokud jde o délku působení jednotlivých respondentů na jejich pracovištích, odpovědi se pohybovaly mezi rokem a půl (respondent R1) a 23 lety (respondent R2). Další z našich dotazů v této kategorii směřoval ke konkrétní náplni práce jednotlivých respondentů. Respondenti R1, R2, R3 a R4 uvádějí, že jejich hlavní pracovní náplní je především přijímání žádostí od žadatelů o sociální dávku, poskytování informací o přiznaných dávkách, případně také příprava podkladů pro výplatu dávek státní sociální podpory (SSP). Pracovní náplní respondentů R5 a R6 je vyhodnocování dávek hmotné nouze a provádění sociálních šetření.

B. Poradna

Druhá kategorie otázek byla zaměřena na poskytování poradenství jednotlivým klientům. Zajímaly nás také případné reakce klientů na nepřiznání požadované sociální dávky, stejně jako postup sociálních pracovníků při podezření na neoprávněné pobírání sociální dávky. Poradenská činnost je poskytována všemi námi oslovenými respondenty (R1 – R6), a to jak ústní, tak písemnou formou. Ze získaných odpovědí rovněž vyplývá, že většina žadatelů v této souvislosti chce být podrobněji seznámena s podmínkami pro poskytnutí konkrétní sociální dávky.

Na poskytování poradenské činnosti navazuje zmapování reakcí klientů na možné nepřiznání jednotlivých dávek. Všichni respondenti s výjimkou respondenta R1 se v průběhu své praxe již setkali s nepřiměřenou reakcí ze strany žadatele o přiznání sociální dávky. Žádný z našich respondentů se ovšem doposud neseťkal s fyzickým napadením; většinou se jednalo pouze o verbální projevy agrese, mající podobu především vulgarit a nadávek. Respondent R5 zde například uvádí, že „ano, byl vulgární, vyhrožoval“.

Pokud respondenti zjistí, že prokazatelně došlo k neoprávněnému pobírání sociální dávky klientem, spolupracují pak většinou s agendou SSP, hmotné nouze, případně s právním oddělením ÚP. Pokud ovšem vyčíslení přeplatku na konkrétní dávce přesáhne hranici 5000 korun, ÚP je povinen tuto skutečnost nahlásit policii. Respondent R3 například uvádí, že „pokud sociální dávka je vyšší než 5000 Kč, tak se to řeší samozřejmě s Policií ČR, jelikož se jedná o trestný čin. V opačném případě se na spolupráci volá finanční úřad, zaměstnavatel, Okresní správa sociálního zabezpečení nebo zdravotní pojišťovna“.

C. Vymáhání

V souvislosti s následným vymáháním neoprávněně pobíraných sociálních dávek nás především zajímala skutečnost, zda ÚP po klientovi vymáhá plnou výši částky, nebo pouze její část. Všichni respondenti zde uvádějí, že ÚP vymáhá po klientovi pouze přeplatek. K přeplatku dochází v případech, kdy žadatel nesplní zákonné oznamovací povinnosti. Respondenti R1-R6 nám v této souvislosti vysvětlili, jakým způsobem přeplatek vzniká. Přeplatek tedy může například vzniknout zatajením nástupu do práce, nedoložením všech příjmů ze strany klienta nebo i pobytem v nemocnici.

D. Kontrola

Zde nás zajímal průběh sociálních šetření u jednotlivých klientů ze strany pracovníků ÚP. Z celkových šesti respondentů provádí sociální šetření pouze dva respondenti, konkrétně respondenti R5 a R6. Další z našich otázek se zaměřovala na dobu trvání konkrétního sociálního šetření. Oba dva respondenti, provádějící v rámci své pracovní agendy sociální šetření uvádějí, že délka jednotlivých šetření není pevně stanovena. Doba těchto šetření se odvíjí individuálně. Respondent R5 zde například konkrétně uvádí, že „doba sociálního šetření je individuální v závislosti na tom, o jakého klienta se jedná“. Rovněž nás zajímalo, zda jsou sociální šetření prováděna pouze jedním sociálním pracovníkem. V odpovědích na tuto otázku respondenti uvedli, že v drtivé většině případů je toto šetření prováděno pouze jedním pracovníkem. Respondent R6 vypověděl, že pouze v ojedinělých případech může

být šetření prováděno i dvojicí sociálních pracovníků. Jedná se o případy, kdy hrozí fyzické napadení sociálního pracovníka ze strany žadatele o sociální dávku či jeho rodinných příslušníků. Respondenti R5 a R6 nám také uvedli, jaký je účel provádění sociálních šetření. Podle výpovědí výše uvedených respondentů jde především o získání vypovídajících hodnot o životních, sociálních situacích žadatele, které vedou k ověření plnění všech podmínek nároku na dávku.

E. Zneužívání

V této kategorii nás zajímaly odpovědi respondentů na otázky týkající se nejčastěji zneužívaných sociálních dávek a rovněž možný okruh osob, který tyto dávky nejčastěji neoprávněně pobírá. Tato kategorie tedy plynule navazuje na kategorii s názvem Kontrola.

Respondent R1, který pracuje na Úřadu práce ze všech oslovených respondentů nejkratší dobu, odpověděl „vzhledem k mé krátké praxi na ÚP, nemohu posoudit, který okruh osob nejčastěji zneužívá sociální dávky“. Dle respondenta R2 jsou nejčastěji zneužívanými sociálními dávkami příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení. Tento respondent rovněž uvedl, že okruh osob, který by dávky v jeho lokalitě zneužíval, nelze jednoznačně určit a zároveň vypověděl, že se s cíleným zneužíváním dosud neseťkal.

Respondenti R3 a R4 odpovídali velmi podobně. Oba tito respondenti uvedli, že nejčastěji zneužívanými sociálními dávkami jsou dle jejich názoru příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Na otázku, jaký okruh osob nejčastěji zneužívá sociální dávky, respondent R3 vypověděl, že „v naší lokalitě se jedná především o dlouhodobě nezaměstnané, sociálně vyloučené osoby“. Respondent 4 uvedl, že „řekla bych, že zde můžeme zařadit sociálně vyloučené, dlouhodobě nezaměstnané a osoby OSVČ mimo jejich pracovní sezonu“.

Respondenti R5 a R6 shodně uvedli, že s případy cíleného zneužívání sociálních dávek se setkávají zřídka a pokud podobná situace nastane, jedná se především o příspěvek na bydlení. Okruh osob, který dávky zneužívá v rámci jejich lokality, je dle názoru těchto respondentů složité přesně specifikovat. Pokud by ovšem měli takový okruh osob označit, jednalo by se o dlouhodobě nezaměstnané. S takovými případy se ovšem uvedení respondenti setkávají minimálně.

F. Doporučení

V poslední kategorii se budeme zabývat jednotlivými doporučeními od sociálních pracovníků, a to takovým způsobem, jakým by se dle jejich názoru zneužívání sociálních dávek dalo zamezit, případně předejít.

Pět z šesti respondentů považuje tento problém za chybu současných, případně předchozích politických reprezentací. Kompetentní politici dle názoru našich respondentů neřeší tuto problematiku dostatečně efektivně a zabývají se jí až v okamžiku, kdy média zveřejní několik jednotlivých případů zneužívání sociálních dávek. Pouze respondent R6 odpověděl „politici řeší tuto problematiku v rámci možností dobře, veškeré připomínky, návrhy ze strany ÚP se předávají generálnímu ředitelství ÚP a to komunikuje s náměstkou, ministerstvem MPSV, kteří na základě těchto skutečností se zabývají těmito podklady“.

Samotná doporučení se často shodují, jelikož respondenti R1, R3 a R4 vypověděli, že by zavedli více sociálních šetření, a to včetně šetření neohlášených. Případným zavedením tohoto opatření by mohli být mnozí neoprávnění příjemci snadněji a efektivněji odhalováni. Respondenti si ovšem uvědomují, že k takovému kroku je zapotřebí navýšit počet sociálních pracovníků, kteří by byli kompetentní tuto činnost vykonávat.

Respondenti R2 a R5 by souhlasili se zavedením speciálních poukazů, pomocí kterých by se vyplácely výhradně nepojistné sociální dávky. Pomocí těchto poukazů by bylo možno přímo sociálními pracovníky ÚP kontrolovat, na co jsou peníze, vyplacené na sociálních dávkách, skutečně použity. Respondent R6 věří, že politická reprezentace dělá vše, co může, aby sociální systém fungoval co nejlépe. Zároveň ale dodává, že by omezil dobu pobírání sociálních dávek nebo zpřísnil podmínky nároku na jejich pobírání.

3.5 Interpretace dat

Pro podrobnou interpretaci dat, získaných od všech šesti respondentů, je třeba ohlédnout se k jedné z předchozích kapitol praktické části této práce. Konkrétně se jedná o kapitolu zabývající se námi formulovanými výzkumnými cíli a výzkumnými otázkami (kapitola 3.2). Naše dotazy jsme se snažili směřovat tak, aby jejich zodpovězením bylo dosaženo konkrétních výzkumných cílů, jejichž splnění se budeme blíže věnovat na následujících řádcích.

Hlavním výzkumným cílem bylo zjištění názoru sociálních pracovníků na zneužívání sociálních dávek. Na základě hlavního výzkumného cíle jsme si následně stanovili čtyři dílčí

výzkumné cíle. Prostřednictvím takto stanovených výzkumných cílů jsme následně vytvořili rovněž čtyři dílčí výzkumné otázky, které si nyní zodpovíme.

Naše první výzkumná otázka se snažila popsat roli sociálního pracovníka během procesu poskytování sociálních dávek. Z odpovědí našich respondentů lze vyčíst, že sociální pracovník během procesu poskytování sociálních dávek sehrává především roli jakéhosi poradce; poskytované poradenství přitom může mít podobu jak ústní, tak písemnou. Sociální pracovník klientovi rovněž poskytuje informace o podmínkách pro přiznání požadované sociální dávky. Poradenská činnost je o něco obsáhlejší u sociálních pracovníků provádějících jednotlivá sociální šetření. Tito pracovníci bývají často dotazováni na průběh a délku prováděných sociálních šetření, stejně jako na cíl těchto šetření. Výjimkou nejsou ani dotazy žadatelů na to, kdy příslušný sociální pracovník neohlášeně provede naplánované sociální šetření.

Další z dílčích výzkumných otázek směřovala ke zjištění nejčastěji zneužívaných sociálních dávek na území Zlínského kraje. Hned na úvod je nutno uvést, že odpovědi respondentů na tuto otázku byly poměrně různorodé. Vzhledem k tomu, že dva ze šesti dotazovaných nepodali z různých důvodů jednoznačnou odpověď, je zde třeba vycházet především z odpovědí zbylých čtyř respondentů. Ti uvedli, že v jejich lokalitě patří k nejčastěji zneužívaným sociálním dávkám především příspěvek na živobytí, příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení. Za předpokladu, že se výše uvedené zneužívané typy sociálních dávek vztahují na celé území Zlínského kraje, můžeme provést srovnání s nejčastěji zneužívanými sociálními dávkami na území celé naší republiky (okruh celorepublikově nejčastěji zneužívaných sociálních dávek jsme si uvedli v teoretické části této práce). Z tohoto srovnání vyplývá, že okruh nejčastěji zneužívaných sociálních dávek ve Zlínském kraji a na celém území České republiky se relativně blízce shoduje.

Snahou třetí dílčí výzkumné otázky bylo zjistit, jaké možnosti má sociální pracovník k tomu, aby zabránil zneužívání sociálních dávek. Z většiny výpovědí oslovených respondentů vyplynulo, že možnosti sociálních pracovníků jsou do jisté míry omezeny dlouhodobou nečinností a nezájmem ze strany příslušných politiků. Tito politici dle mínění respondentů obvykle námi popisované problematice nevěnují příliš mnoho pozornosti. V rámci kompetencí vedení ÚP ČR je dle názoru dotazovaných jednou z možností personální posílení jednotlivých odborů poskytování nepojistných sociálních dávek a z něj plynoucí vyšší četnost prováděných sociálních šetření. Jak již bylo uvedeno v teoretické části této práce, vedení ÚP k tomuto kroku v nedávné době již přistoupilo. I přesto je však toto personální

posílení dle mínění našich respondentů nadále nedostatečné. Respondenti v této souvislosti uvádí, že k adekvátnímu personálnímu posílení nedochází pravděpodobně z důvodu dlouhodobě chybějících finančních prostředků.

Čtvrtá a poslední výzkumná otázka se zaměřovala na potencionální okruh osob, které nejčastěji zneužívají sociální dávky. Respondent R1 v této souvislosti vypověděl, že z důvodu své poměrně krátké praxe na ÚP nemůže na tuto otázku náležitě odpovědět. Respondent R2 naproti tomu tvrdil, že okruh těchto osob lze jen velmi těžko konkretizovat. Nejvíce relevantní odpovědi na tuto výzkumnou otázku poskytli zbývající čtyři respondenti. Respondenti R3 a R4 jako okruh osob nejčastěji zneužívající sociální dávky shodně označili dlouhodobě nezaměstnané a sociálně vyloučené osoby. Respondent R4 navíc uvedl ještě osoby OSVČ mimo jejich pracovní sezonu. Respondenti R5 a R6 uvádí, že okruh osob zneužívajících jednotlivé dávky je relativně složité specifikovat; pokud by ovšem měli někoho označit, jednalo by se o dlouhodobě nezaměstnané.

3.6 Doporučení pro praxi

Jak už bylo zmíněno v úvodu této bakalářské práce, v české společnosti bezpochyby existuje množství osob, které potřebují určitou formu pomoci či podpory ze strany státu. Jelikož tyto osoby mnohdy nemohou zvládnout svou nepříznivou životní situaci vlastními silami, stávají se tudíž nejčastějšími příjemci nejrůznějších typů sociálních dávek. Spektrum poskytovaných sociálních dávek je v České republice poměrně rozmanité a pestré. Této rozmanitosti ovšem mnohdy využívají také osoby, které se prakticky bezpracně snaží získat přístup k finančním prostředkům. Je smutnou skutečností, že osob, které v sociálním systému takříkajíc „umí chodit“, existuje celá řada. Proto si nutně musíme položit zásadní otázku, a sice jakým způsobem přispět k celkovému zlepšení a zefektivnění současného sociálního systému.

Jak už jsme na více místech této práce zmiňovali, jedním z možných opatření by se mohlo stát zvýšení intenzity provádění jednotlivých sociálních šetření. Tento fakt ve svých odpovědích ostatně zmiňovali oslovení respondenti; dle jejich názoru je ovšem překážkou nedostatek finančních prostředků pro přijetí většího množství kompetentních sociálních pracovníků. Zde je tedy úkolem současné, případně budoucích politických reprezentací přijmout taková opatření, aby byl zajištěno dostatečné množství finančních prostředků nejen k náborem nových sociálních pracovníků, ale rovněž pro celou oblast sociální sféry, která je dlouhodobě podfinancovaná.

Dalším možným opatřením by se mohlo stát zavedení jakýchsi poukazů pro výplatu sociálních dávek. Tyto poukazy by nahradily stávající peněžní formu výplaty jednotlivých dávek. Poukazy by rovněž byly elektronicky evidovány; pokud by klient tímto způsobem poskytnuté prostředky skutečně použil k určenému účelu, příslušný sociální pracovník by měl možnost si tuto skutečnost okamžitě ověřit. V případě, že by klient uvedené prostředky použil k nákupu jiných položek (alkohol, cigarety apod.), na pokyn sociálního pracovníka by byl jeho poukaz zablokován a poskytovaná dávka odejmuta.

ZAVĚR

Naše bakalářská práce se zabývala tématem zneužívání sociálních dávek pohledem příslušných sociálních pracovníků. Naším cílem bylo především zjistit, jaké stanovisko sociální pracovníci zaujímají k tomuto tématu. Vybrané téma jsme si zvolili především proto, že v současnosti se můžeme například v médiích relativně často setkat s konkrétními případy neoprávněného pobírání nejrůznějších typů sociálních dávek. Právě občasná medializace je důvodem, proč skoro každý z nás zaujímá k tomuto tématu určitý postoj. Tento postoj bývá ovšem u mnohých jedinců velmi negativní; tito lidé se zpravidla domnívají, že z důvodu v tisku či na internetu uváděného zneužívání sociálních dávek je celý příslušný systém neefektivní. Laická veřejnost má rovněž tendenci pohlížet na všechny příjemce sociálních dávek jako na určité „sociální parazity“, kterým se nechce pracovat, a výhod celého systému pouze zneužívají. Z tohoto důvodu nás zajímal nikoliv názor širší veřejnosti, ale kvalifikovaných sociálních pracovníků jakožto osob, pohybujících se uvnitř celého systému.

V teoretické části naší práce jsme se zabývali komplexním pohledem na český sociální systém, včetně jeho historického vývoje. Značný prostor jsme věnovali současné podobě tohoto systému; zaměřili jsme se na celé spektrum sociálních dávek, a to jak nepojistných, tak pojistných. Zmínili jsme rovněž příslušné orgány spojené s poskytováním sociálních dávek. Věnovali jsme se také pozici sociálního pracovníka v celém sociálním systému, stejně jako možnostem, jakými lze neoprávněnému pobírání sociálních dávek zamezit. Teoretickou část jsme v závěru doplnili konkrétními případy zneužívání sociálních dávek.

Pro praktickou část jsme se rozhodli využít kvalitativního výzkumu, v našem případě rozhovorů s příslušnými sociálními pracovníky. Pro využití techniky rozhovoru jsme se rozhodli především z důvodu, že nám poskytuje hlubší proniknutí do dané problematiky. Ze získaných a zaznamenaných odpovědí respondentů vyplynulo, že většina těchto respondentů považuje současnou podobu sociálního systému za nedořešenou, a to především ze strany odpovědných politiků. Respondenti rovněž uvedli některá konkrétní opatření, pomocí kterých se by námi popisovaná problematika dala efektivněji řešit. Rovněž se potvrdilo, že mezi nejčastěji zneužívané sociální dávky patří především příspěvek na živobytí, příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení, na což rovněž odkazuje příslušná tisková zpráva Generálním ředitelstvím ÚP ČR.

Doufáme, že naše bakalářská práce přispěje do odborné diskuse o dané problematice a zároveň poslouží k tomu, aby se příslušné osoby a úřední místa začaly námi popisovanou problematikou dlouhodoběji zabývat, případně ji efektivně řešit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ARNOLDOVÁ, Anna. *Slovník sociálního zabezpečení*. Praha: Galén, c2002. ISBN 80-7262-175-0.
2. ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3724-9.
3. ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 3., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2007. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-1393-2.
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
5. KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. ISBN 978-80-245-2096-4.
6. KAHOUN, Vilém. *Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-346-2.
7. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.
8. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
9. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.
10. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.
11. POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-01-X.
12. TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.
13. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
14. VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, c1996. Studijní texty, 4. sv. ISBN 80-85850-16-8.

Internetové zdroje:

1. ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ, 2016. *Profil České správy sociálního zabezpečení*. [online]. [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/>
2. IDNES.CZ, 1999 – 2016. *Počet odhalení zneužití dávek stoupá. Podvádí se s bydlením i se smrtí*. [online]. [cit. 2016-12-5]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/urady-prace-odhalily-o-petinu-vice-pripadu-zneužívání-dávek-pl2-/ekonomika.aspx?c=A150615_105830_ekonomika_ozr
3. SOCIÁLNÍ PRÁCE, 2014. *Podmínky pro výkon sociální práce na Úřadě práce ČR očima sociálního pracovníka*. [online]. [cit. 2016-12-10]. Dostupné z: <http://socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=755>
4. ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2002 – 2015. *Za zneužití dávky loni padaly tresty*. [online]. [cit. 2016-12-10]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/media/tz/2016/02/2016_02_19_tz_davky_odhaleni_zneužití_rok_2015.pdf
5. ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2002 – 2015. *Za zneužití dávky mohou padat i tresty*. [online]. [cit. 2016-12-10]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/media/tz/2015/06/2015_06_15_tz_davky_odhaleni_zneužití.pdf
6. ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2002 – 2015. *ÚP ČR loni podpořil v rámci APZ více než 89 tisíc lidí*. [online]. [cit. 2016-12-12]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/oup/zprocin/2014_04_02_tz_zprava_cinnost_upcr.pdf
7. ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2002 – 2015. *Zpráva o činnosti Úřadu práce České republiky za rok 2013*. [online]. [cit. 2016-12-19]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/oup/zprocin/zprava_o_cinnosti_up_cr_za_rok_2013.pdf
8. ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2002 – 2015. *Zpráva o činnosti Úřadu práce České republiky za rok 2014*. [online]. [cit. 2016-12-19]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/oup/zprocin/zprava_o_cinnosti_up_cr_za_rok_2014.pdf
9. ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2002 – 2015. *Zpráva o činnosti Úřadu práce České republiky za rok 2015*. [online]. [cit. 2016-12-19]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/oup/zprocin/zprava_o_cinnosti_up_cr_za_rok_2015.pdf

10. ZÁKONY PRO LIDI, 2010 – 2016. *Zákon o důchodovém pojištění* [online]. [cit. 2017-1-5]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-155>
11. ZÁKONY PRO LIDI, 2010 – 2016. *Zákon o nemocenském pojištění* [online]. [cit. 2016-1-9]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187>
12. ZÁKONY PRO LIDI, 2010 – 2016. *Zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů* [online]. [cit. 2016-12-19]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-329>
13. ZÁKONY PRO LIDI, 2010 – 2016. *Zákon o sociálních službách* [online]. [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
14. ZÁKONY PRO LIDI, 2010 – 2016. *Zákon o státní sociální podpoře* [online]. [cit. 2016-12-8]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Zkratka	Význam zkratky
apod.	a podobně
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
mj.	mimo jiné
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
SSP	Státní sociální podpora
TP	tělesně postižený
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný
ÚP ČR	Úřad práce České republiky
ZTP	zvláště tělesně postižený
ZTP/P	zvláště tělesně postižený s průvodcem

SEZNAM PŘÍLOH

PI Otázky k rozhovoru

PII Rozhovory s respondenty

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY K ROZHOVORU

Hlavní otázky:

1. Jak dlouho pracujete na Úřadu práce?
2. Co je Vaší pracovní náplní?
3. Je Vaše pracovní vytížení natolik vysoké, že musíte pracovní záležitosti řešit i mimo vymezenou pracovní dobu?
4. Už jste se setkala s případem, že klient po nepřiznání sociální dávky reagoval na tuto informaci nepřiměřeně?
5. Poskytujete klientovi během žádosti a řízení o přiznání sociální dávky poradenskou činnost?
6. Jak často provádíte Vy anebo Vaši spolupracovníci sociální šetření?
7. Setkal/a jste s případem či případy zneužívání sociálních dávek?
8. S jakými subjekty Úřad práce spolupracuje při odhalení neoprávněného pobírání sociálních dávek?
9. Vymáhá Úřad práce po klientovi, který neoprávněně pobíral sociální dávku vyplacenou částku nazpět?
10. Jaký typ dávky je podle Vás nejčastěji zneužíván?
11. Jaký okruh osob podle Vás nejčastěji zneužívá sociální dávky?
12. Považujete problematiku zneužívání sociálních dávek za problém, který politická reprezentace neumí dostatečně efektivně vyřešit?
13. Máte nějaká doporučení, jak tuto problematiku by šlo lépe řešit?

PŘÍLOHA P2: ROZHOVORY S RESPONDENTY

ROZHOVOR Č. 1

Tazatel: Dobrý den, moje první otázka se týká Vaší práce na Úřadu práce, mě by zajímalo, jak dlouho zde již pracujete?

Respondent 1: Řekla bych, že zatím velmi krátce, přesněji řečeno od 1. 12. 2016

Tazatel: Tak to podle mě není úplně krátká doba

Respondent 1: (smích), když myslíte...

Tazatel: A můžete mi říct nebo popsat co je Vaší pracovní náplní?

Respondent 1: Hm, no jelikož pracuji na oddělení státní sociální podpory, tak mojí hlavní pracovní náplní je stanovení postupů pro řešení sporných a složitých případů, metodická činnost na úseku nároků a výplaty všech dávek systému sociální podpory. Dále pak provádění úkonů v rámci správního řízení podle zákona č. 500/2004 Sb., řešení přeplatků a doplatků na dávkách státní sociální podpory. To je má hlavní pracovní náplň, někdy samozřejmě i něco jiného, záleží, co Vám přidělí vedoucí našeho oddělení.

Tazatel: Děkuji za v celku vyčerpávající odpověď, stává se, že musíte své pracovní povinnosti řešit i mimo vyhrazenou pracovní dobu?

Respondent 1: Jak to přesně myslíte?

Tazatel: No myslím to, tak, že pokud máte úřední hodiny třeba do 15.00, jestli i poté zůstáváte na pracovišti anebo máte tzv. „padla“?

Respondent 1: (úsměv), aha, tak to samozřejmě po oficiálních úředních hodinách, jak vy říkáte „padla“ nemám, jelikož úřední hodiny Vám nedají 40 hodin, které musíme mít za týden odpracované, takže se věnuji práci, kterou mám v rámci své agendy na starosti.

Tazatel: Na základě Vaší odpovědi, co je Vaší pracovní náplní, předpokládám, že se s žadateli setkáváte osobně, dokážete mi prosím říct, jestli klienti někdy reagují na skutečnost, že jim není dávka přiznána nějak nepřiměřeně?

Respondent 1: Hm, tak někdy se žadatelé rozčilují, proč jim ta nebo ona dávka nebyla přiznána, občas tu někteří se hádají nebo vulgárně nadávají, ale většina klientů, po vyjádření

sociálních pracovníků vezme v potaz důvody neudělení. Tudíž zatím vážnější rozeprže jsme tady neměli.

Tazatel: Poskytujete žadatelům nějakou poradenskou činnost v rámci poskytování sociální dávky?

Respondent 1: Ano, poskytujeme, a to formou jak ústní, tak písemnou. Jedná se především o podmínky, za kterých žadatel může být sociální dávka poskytnuta případně, jak vysoká částka mu může být vyplacena.

Tazatel: Nebývají tyto informace často k nahlédnutí na nějaké úřední desce nebo nástěnce?

Respondent 1: To máte pravdu, ale lidi nejspíš tyto informace nevyhledávají anebo jim úplně přesně nerozumí, takže se velmi často na tytéž věci ptají sociálních pracovníků, dokážu je pochopit.

Tazatel: Další otázka se zaměřuje na sociální šetření, jak často takové šetření provádíte?

Respondent 1: Zatím jsem žádné sociální šetření neprováděla, ale tato šetření se provádí vždy, když žadatel chce požadovanou sociální dávku, nutno dodat, že tato šetření se neprovádí u všech typů dávek.

Tazatel: Ano, tato informace je mi známá, ještě mám k této otázce podotázku, ale nejsem si jistý, zda budete schopna na ni odpovědět.

Respondent 1: (smích)... no uvidíme.

Tazatel: Dokážete odhadnout délku sociálního šetření?

Respondent 1: To bude patrně velmi individuální a bude záležet na konkrétním případě, takže časové vymezení nedokážu určit.

Tazatel: Už jste se setkala s případem zneužívání sociálních dávek?

Respondent 1: Nabízí se otázka, co myslíte pod pojmem „zneužívaná dávka“? Pokud to, že klient v zákoně stanovené lhůtě neohlásí změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši a výplatu, pak může dojít k přeplatku na dávce.

Tazatel: Myslel jsem spíše cílené zneužívání, neoprávněné pobírání.

Respondent 1: Tak s takovým případem jsem se zatím nesečkala.

Tazatel: Takže z Vaší odpovědi jsem pochopil, že klient musí určitou částku vrátit Úřadu práce zpět.

Respondent 1: Ano, jak jsem již před chvílí uvedla, může vzniknout přeplatek, který se z vyplacené částky zpětně vyčíslí.

Tazatel: A s jakými subjekty spolupracuje Úřad práce při podezření nebo odhalení neoprávněného pobírání sociální dávky?

Respondent 1 : Tak spolupracujeme s finančním úřadem, zdravotní pojišťovnou, zaměstnavatelem a samozřejmě s klientem samotným. Pokud přeplatek do stanovené lhůty nesplatí, postupujeme případ na právní oddělení k vymáhání. A samozřejmě pokud je částka vyšší jak 5 000 korun, máme povinnost tuto skutečnost nahlásit na Polici ČR, že došlo k trestnému činu.

Tazatel: Poslední otázka k tomu okruhu otázek, ještě by mě zajímalo, jestli spolupráce funguje s ostatními útvary při odhalování neoprávněného pobírání sociálních dávek na kvalitní úrovni?

Respondent 1: Ano, jednotlivé útvary ÚP spolupracují velmi dobře a nejen při odhalování nebo podezírání neoprávněného pobírání dávek. Celá agenda SSP komunikuje dle mě velmi dobře stejně tak jako i jiné oddělení.

Tazatel: Další otázkou je, jestli dokážete říct který typ sociálních dávek je nejčastěji zneužíván?

Respondent 1: Vzhledem k mé krátké praxi, se neodvážuju na tuto otázku odpovědět, omlouvám se.

Tazatel: Nevadí, nic se neděje. Takže nejspíš se od Vás nedočkám ani odpověď na otázku, který okruh osob nejčastěji zneužívá sociální dávky?

Respondent 1: Vy myslíte to neoprávněné pobírání určitě, ale odpověď je bohužel stejná jako na předchozí otázku.

Tazatel: Nic se neděje a teď přistoupíme k posledním dvěma otázkám. Nejprve bych se Vás zeptal, zdali považujete tuto problematiku zneužívání sociálních dávek za problém, který politická reprezentace neumí dostatečně efektivně vyřešit?

Respondent 1: Řekla bych, že asi ano. Sociální systém funguje nejspíš v rámci možností dobře, ale určitě by neškodilo udělat pár změn či inovací, chápu, že ne vše, co funguje jinde v Evropě, že nutně musí fungovat i u nás. A to se týká i tohoto problému.

Tazatel: A bude schopna říct nějaká konkrétní doporučení, jak by tento problém šlo lépe vyřešit?

Respondent 1: I když jsem zatím žádné sociální šetření neprováděla, tak bych právě jejich počet navýšila včetně těch neohlášených. Chápu, že je to v současnosti vcelku neřešitelný úkol, vzhledem k nízkému počtu sociálních pracovníků, kteří jsou kompetentní tato šetření provádět, ale podle mě by to bylo určitě jedním z možných řešení, jak alespoň částečně tuto problematiku řešit.

Tazatel: Děkuji Vám za Váš čas i odpovědi. Na shledanou.

Respondent 1: I já Vám děkuji za položené otázky. Přeji Vám hezký zbytek dne.

ROZHOVOR Č. 2

Tazatel: Dobrý den, přistoupíme k první otázce našeho rozhovoru a na úvod bych se zeptal, jak dlouho pracujete na Úřadu práce?

Respondent 2: Dobrý den, již celých 23 let

Tazatel: tak to je ucti hodný milník a pracujete stále na stejné pracovní pozici?

Respondent 2: To ne, dříve jsem pracovala jako zprostředkovatel a ověřovatel podpor v nezaměstnanosti až poté jsem přešla na oddělení státní sociální podpory.

Tazatel: Aha, děkuji za objasnění, další otázka se týká Vaší pracovní náplně, můžete ji popsat nebo vyjmenovat co do ní spadá?

Respondent 2: Mojí hlavní náplní je především přijímání žádostí žadatelů na konkrétní sociální dávku, poskytování informací o přiznaných dávkách, dále také příprava podkladů pro výplatu dávek státní sociální podpory a další úkony, které mi přidělí vedoucí našeho oddělení, ale ty, které jsem vyjmenovala, tak to je hlavní náplň mé práce.

Tazatel: Další otázka je možná trošku zvláštní, ale přesto se zeptám je Vaše pracovní vytížení natolik vysoké, že pracovní záležitosti řešíte i mimo vyhrazenou pracovní dobu?

Respondent 2: (smích), Vy máte na mysli asi to, jestli odcházím po vypršení úředních hodin domů že?

Tazatel: Ano

Respondent 2: Tak to samozřejmě není, po konci úředních hodin zůstávám na pracovišti a pokračuji v plnění pracovních povinností.

Tazatel: Hm, tak pojďme k další otázce, už jste se setkala s případem, kdy klient reagoval nepřiměřeně, když se dozvěděl, že mu dávka nebude přiznána?

Respondent 2: Ano, tak stává se někdy, že klient zvýší hlas nebo je vulgární nebo nechápe, proč mu nárok na dávku nebyl přiznán, ale většinou žadatelé akceptují naše vysvětlení a vezmou ho jako fakt. Je to individuální.

Tazatel: A poskytujete žadatelům nějakou poradenskou činnost v rámci poskytování sociálních dávek?

Respondent 2: Ano, poskytujeme a to bojí formou. To znamená ústní i písemnou. Většina žadatelů chce znát podmínky pro udělení nároku na sociální dávku.

Tazatel: S výčtu Vaší pracovní náplně usuzuji, že sociální šetření neprovádíte, tudíž otázky spojené s tímto okruhem otázek nejspíš přeskočíme

Respondent 2: Tak můžete se zkusit zeptat, třeba Vám budu schopna odpovědět

Tazatel: Mě zajímá, jak často se sociální šetření provádí, jak dlouho toto šetření trvá?

Respondent 2: Sociální šetření se provádí vždy, jakmile žadatel o sociální dávku zažádá, pokud tedy sociální dávka spadá pod toto šetření, u dávek hmotné nouze se třeba toto šetření provádí. Obvykle první sociální šetření bývá neohlášené, a pokud by ještě k takovému mělo dojít, tak se většinou pracovníci spojí s dotyčnou osobou a domluví termín sociálního šetření. Co se týče délky samotného šetření, to bohužel netuším, jak dlouho obvykle trvá.

Tazatel: I tak děkuji za odpovědi, na začátku rozhovoru jste mi říkala, že pracujete už hezkou řádku let na Úřadu práce, takže by mě zajímalo, zda jste se setkala už s případem tzv. zneužívání sociálních dávek?

Respondent 2: Ano, musím říct, že s případy neoprávněného pobírání sociálních dávek jsem se již setkala a to v případech příspěvku na bydlení, kdy uživatelé dávek neuvedli všechny skutečnosti pravdivě a tím si vymohli právo na tento příspěvek a státu vznikla škoda několik tisíc korun, v takovém případě se samozřejmě celá záležitost předává Polici a ta provede konkrétní opatření. S takovými případy se tady setkáváme, neříkám, že často, ale dějí se. Na druhou stranu drtivá většina této pomoci směřuje opravdu k lidem, kteří ji potřebují a splní všechny požadavky.

Tazatel: S jakými subjekty Úřad práce spolupracuje při odhalování nebo neoprávněném pobírání sociálních dávek?

Respondent 2: Tak spolupracuje se na místní úrovni, tudíž spolupracuje oddělení nepojistných sociálních dávek s oddělením zaměstnanosti, případně s právním oddělením, finančním úřadem. Pokud uživatel dávku pobírá neoprávněně, tak se vyčíslí přeplatek, který musí do stanovené lhůty zaplatit a také je důležité o jak vysokou částku jde. Pokud se jedná o částku vyšší jak 5 000 korun, tak se spolupracuje s Policií, ale to je Vám asi jasné.

Tazatel: Ano, tuto skutečnost vím i já.

Tazatel: Dokážete říct, které sociální dávky jsou podle Vás nejčastěji zneužívány?

Respondent 2: Hm, řekla bych, že nejspíš příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení, samozřejmě, že i další dávky se nejspíš neoprávněně někdy vyplácí, ale tyto dvě sociální dávky pravděpodobně patří mezi nejčastější.

Tazatel: Tato otázka vlastně úzce souvisí s předešlou, existuje dle Vás nějaká skupina osob, která se snaží sociální dávky čerpat neoprávněně ze Všech uživatelů nejčastěji?

Respondent 2: V naší lokalitě, to říct jednoznačně nemůžeme, někdy je to dlouhodobě nezaměstnaný jedinec, někdo ze sociálně vyloučených, ale také to jsou lidé, kteří aktivně pracují.

Tazatel: Považujete tuto problematiku za politický problém, který není dostatečně efektivně vyřešen?

Respondent 2: Nejspíš ano, je to problém, který není nejspíš jen u nás, ale nějaká inovace či zlepšení sociálního systému nebo vyplácení sociálních dávek by možná chtělo doznat částečných změn.

Tazatel: A poslední otázka je, zdali máte nějaká doporučení na zlepšení, jak tuto problematiku lépe řešit?

Respondent 2: Myslíte to vyplácení dávek?

Tazatel: Ano

Respondent 2: Já bych zavedla u nepojistných sociálních dávek, ne u všech, ale u vybraných, platební metodu pomocí karet nebo čipu. A sociální pracovníci by zpětně viděli, za co byly peníze použity a jestli byly použity k účelu, ke kterému slouží. To by dle mého názoru ještě více eliminovalo neoprávněné pobírání dávek.

Tazatel: Já Vám děkuji za Vaše odpovědi a přeji hezký zbytek dne.

Respondent 2: Nemáte zač. Hezký den i Vám.

ROZHOVOR Č. 3

Tazatel: Dobrý den, děkuji, že jste si udělala čas na zodpovězení otázek týkající se tématu Názor sociálních pracovníků na zneužívání sociálních dávek.

Respondent 3: Dobrý den, nemáte zač, chápu, že to nejspíš nemáte úplně jednoduché se získáváním respondentů at' už z jakýkoliv důvodů.

Tazatel: To máte pravdu, nemám to úplně lehké.

Respondent 3: (smích), tak jakou máte první otázku?

Tazatel: Na úvod bych se Vás zeptal, jak dlouho pracujete na Úřadu práce?

Respondent 3: Na úřadu práce pracuji zatím 17 let a pracuji na oddělení státní sociální podpory.

Tazatel: Hm, tak to už máte leccos za sebou, 17 let je opravdu dlouhá doba, teda alespoň podle mě. Nicméně pojďme k další otázce. Rád bych se Vás zeptal co je vaší pracovní náplní?

Respondent 3: Tak toho je celá řada. Vydávání formulářů, přijímání žádostí od žadatelů na nárok sociální dávky, vkládání dat do počítače. Dále také provádění kontrolních výpočtů zda podle předložených dokladů žadatel má na dávku nárok. Poskytování informací o přiznaných dávkách. Příprava podkladů pro výplatu dávek státní sociální podpory. Hm, dále do mé pracovní náplně spadá poskytování odborné pomoci občanům z hlediska podávání informací o nároku a podmínkách na dávku státní sociální podpory. Poradenská činnost na úseku státní sociální podpory, či jiné úkoly, které mi zadá vedoucí oddělení

Tazatel: Další otázka, která mě zajímá je, jak žadatel reaguje na skutečnost, pokud mu není přiznána sociální dávka?

Respondent 3: Tak je to individuální, většina klientů po vysvětlení, proč mu sociální dávka nebyla přiznána se s touto informací spokojí, někteří prásknou dveřma a odejdou.

Tazatel: Další otázka je vlastně celkem podobná té předchozí a do jisté míry jste na ni už odpověděla, přesto se zeptám, už jste se setkala s případem, že klient na tuto skutečnost reagoval nějak nepřiměřeně?

Respondent 3: Určitě ano, několikrát, jak už jsem říkala většina akceptuje důvody neuznání požadavku na přiznání sociální dávky, někdo je vulgárně hrubý, ale že by se nám stalo, že nějaký žadatel by napadnul fyzicky pracovníka to se za moji praxi ještě nestalo.

Tazatel: Tak to máte zatím všichni podobnou zkušenost, zatím jsem nenarazil na sociálního pracovníka ÚP, který by byl svědkem nebo obětí nějakého fyzického napadení ze strany žadatele o sociální dávku.

Respondent 3: Tak určitě takové situace už nastaly někde, určitě ano, třeba ve větších městech anebo Vám tuto skutečnost třeba ani nepřiznají.

Tazatel: Ano, může to být a nejspíš i tomu tak je, jak mi to popisujete. Dále bych se Vás zeptal, jak často provádíte sociální šetření?

Respondent 3: Já osobně sociální šetření neprovádím, to se provádí u státní sociální podpory jen u dávek pěstounské péče.

Tazatel: Aha, tak tuto skutečnost jsem opomenul, za to se omlouvám, nicméně dokážete odhadnout, jak dlouho takové sociální šetření probíhá?

Respondent 3: To záleží případ od případu a taky kolik takových sociálních šetření má pracovník naplánovaných, ale kolegyně provádí šetření, které trvá přibližně 20-25 minut

Tazatel: Tak, to mi přijde osobně dostačující čas na zjištění všech informací, které je zapotřebí k získání o žadateli, jeho zázemí a podobně.

Respondent 3: Ano, i já považuji tuto časovou lhůtu za dostačující.

Tazatel: Další z řady mých otázek je zdali poskytuje i poradenskou činnost žadateli o sociální dávku a jakou formu toto poradenství má?

Respondent 3: Ano poskytujeme a poskytujeme poradenství v písemné i ústní formě

Tazatel: A teď by mě zajímalo jaký typ sociální dávky je ve vašem městě podle Vás nejčastěji zneužívaný?

Respondent 3: Hmm, pokud zneužíváním myslíte neoprávněné vyplácení, tak se jedná o příspěvek na dítě, rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení

Tazatel: Ano tak jsem to měl na mysli, kdy se dávka vyplácí neoprávněně, kdy prostě dotyčný na dávku nemá nárok a i přesto dávku pobírá.

Respondent 3: Tak to je dobře, že jsme se pochopili... (smích)

Tazatel: Funguje na vašem pracovišti nějaká součinnost a spolupráce jednotlivých útvarů, která je důležitá pro odhalení zneužívání dávek?

Respondent 3: Ano, spolupráce mezi jednotlivými útvary i spolupracovníky na ÚP funguje velmi dobře a předávání informací probíhá jak písemnou tak i ústní formou.

Tazatel: Další otázka se týká případu, pokud dojde k prokazatelně ke zneužívání sociální dávky s jakými subjekty spolupracujete?

Respondent 3: Tak ono záleží, jak vysokou částku ten žadatel pobírá, o všem pokud sociální dávka je vyšší jak 5000 Kč, tak se to řeší samozřejmě s policií ČR, jelikož se jedná o trestní čin, v opačném případě se na spolupráci volá finanční úřad, zaměstnavatel, okresní správa soc. zabezpečení, zdravotní pojišťovna

Tazatel: Vymáhá úřad práce po klientovi peníze nazpět, pokud se prokáže, že peníze pobírá neoprávněně?

Respondent 3: Pokud se tato skutečnost prokáže tak se vymáhá vrácení přeplatku na dávce na zpět.

Tazatel: Jedna z posledních otázek je, jaké doporučení byste měla, aby se dávky nevyplácely neoprávněně v takovém měřítku?

Respondent3: Tak já osobně si myslím, že nejčastěji vznikají přeplatky v důsledku nesplnění zákonné oznamovací povinnosti (např. nedoložení všech rozhodných příjmů, neuvedení čerpání nemocenských dávek apod).

Z tohoto pohledu by bylo možné eliminovat většinu neprávem vyplacených dávek vyšším propojením on-line mezi institucemi (OSSZ, ZP) a eventuálně navýšením počtu sociálních šetření.

Tazatel: No a je podle Vás tady tento problém když to vezmu komplexně problematika zneužívání sociálních dávek, problém, který politická reprezentace neumí dostatečně efektivně vyřešit?

Respondent 3: No to víte, že ano... ono se na tady tento nedostatek v rámci celého sociální systému upozorní až prostřednictvím médií a čísel, kolik třeba stát vyplatil na dávkách navíc. Asi by nebylo špatné přijít i s přísnějšími tresty pro ty, kteří se dopouštějí trestného činu, co vím tak se většinou tito klienti odsoudí z podmíněnému trestu nebo k nepodmíněnému v době trvající rok až dva, což je podle mě málo.

Tazatel: S tím s vámi souhlasím, pravděpodobně žádný systém by nebyl dokonalý, ale je to určitě k zamyšlení zdali by to sociální systém anebo trestní řád v těchto případech nešel nějakým způsobem vylepšit.

Tazatel: A poslední otázka, kterou mám připravenou je, jestli dokážete určit nějak okruh osob, který nejčastěji pobírá neprávem sociální dávky?

Respondent 3: Uff, no tak ono to asi nejde úplně specifikovat, ale dle mě je to skupina dlouhodobě nezaměstnaných, případně sociálně vyloučených osob, ale taky záleží asi v jaké části regionu se ptáte, nebo v jakém kraji byste tuto otázku položil. Nejspíš byste se dočkal vždy jiné odpovědi.

Tazatel: Budu vám muset dát za pravdu, jelikož podobnou odpověď" již vyslovilo více pracovníků ÚP, já vám každopádně ještě jednou děkuju za Váš čas a odpovědi, které jste mi poskytla. Mějte se hezky a na shledanou.

Respondent 3: Nemáte zač, i já Vám děkuji za Vaše zajímavé otázky a mějte se fajn. Na shledanou.

ROZHOVOR Č. 4

Tazatel: Dobrý den, první otázkou našeho rozhovoru je jak dlouho působíte již na Úřadu práce?

Respondent 4: Na úřadu práce pracuji zatím 7 let

Tazatel: Můžete mi prozradit, co je Vaší pracovní náplní?

Respondent 4: Mojí pracovní náplní je příjem a zpracování žádostí dávek státní sociální podpory.

Tazatel: A je Vaše pracovní vytížení natolik vysoké, že pracovní záležitosti řešíte i mimo pracovní dobu?

Respondent 4: Neřekla bych, že pracovní zátěž je nějak extrémně vysoká, mimo úřední hodiny vykonávám svoji práci v rámci agendy státní sociální podpory a to je vše. Pracovní záležitosti nemusím řešit mimo svoji vyhrazenou pracovní dobu, pokud se ptáte na tohle.

Tazatel: Ano, nepřímo jsem se ptal na tuto skutečnost. Další otázka směřuje k samotným žadatelům, už jste se setkala s případem, že by žadatel reagoval nějak nepřiměřeně na to, že mu dávka nebyla přiznána?

Respondent 4: Tak nepřiznání dávky se žadateli nebo klientovi, jak už chcete, zasílá poštovní cestou dle správního řádu. Takže na tuto skutečnost většina klientů nijak nereaguje, v dopise jsou uvedeny důvody, které nesplnily přiznání nároku na dávku. Pokud klient s nepřiznáním dávky nesouhlasí, má možnost se odvolat proti tomuto rozhodnutí. Pár případů odvolání jsme již měli. Někdy se stane, že klient po vysvětlení důvodu nepřiznání dávky práskne dveřma, ale větší konflikt jsem zatím nezaznamenala, žádný fyzický útok či slovní napadení.

Tazatel: Děkuji za opravdu obsáhlou a řekl bych až vyčerpávající odpověď. Poskytujete žadateli nějakou poradenskou činnost při poskytování dávek?

Respondent 4: Ano, klient se má právo na cokoli zeptat během podání a zpracování žádosti o dávku.

Tazatel: Provádíte nějaká sociální šetření?

Respondent: Nikoliv, na oddělení státní sociální podpory žádné takové šetření neprovádíme.

Tazatel: A setkala jste se již s případem zneužívání sociálních dávek nebo neoprávněného pobírání dávek?

Respondent 4: Ano setkala, v takovém případě se obeznámí klient, tomu je vyčíslen případná přeplatek, který musí do stanovené lhůty zaplatit a dále se spolupracuje s právním oddělením či finančním úřadem.

Tazatel: Svou odpovědí jste mi vlastně již odpověděla na mou další otázku, ve které jsem se chtěl zeptat, zdali Úřad práce vymáhá po takovém klientovi vyplacenou částku nazpět?

Respondent 4: Ano, vymáhá se přeplatek s vyplacené částky, záleží samozřejmě, jak je tento přeplatek vysoký, pokud činí více jak pět tisíc korun, celá záležitost se řeší i s Policií, jelikož se jedná o trestný čin.

Tazatel: Spolupráce mezi jednotlivými subjekty Úřadu práce funguje podle Vás na jaké úrovni a s jakými subjekty spolupracuje Úřad práce při odhalování neoprávněného pobírání sociálních dávek?

Respondent 4: Ano, spolupráce funguje dle mě na velmi dobré a vysoké úrovni. Naše oddělení spolupracuje především s oddělením hmotné nouze, a jelikož sídlíme ve stejné budově, tak si informace předáváme osobně. Co se týká druhé otázky, tak se spolupracuje, jak jsem již zmínila finanční úřad, právní oddělení nebo třeba se zdravotní pojišťovnou.

Tazatel: Jasně, hm přistoupíme k další otázce. Dokážete nějak konkretizovat jaká sociální dávka je nejčastěji neoprávněně pobírána?

Respondent: Myslíte v našem kraji?

Tazatel: Ano

Respondent 4: Myslím si, že je to příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení.

Tazatel: A dokážete určit i okruh osob, který tak nejčastěji činí?

Respondent: Jedná se především o dlouhodobě nezaměstnané, či sociálně vyloučené, ale stává se, že dávky zneužívají i pracující třeba OSVČ mimo svou pracovní sezonu.

Tazatel: Považujete tuto problematiku za politický problém, který není dostatečně vyřešen?

Respondent 4: Hm, řekla bych, že nejspíš ano. Přijde se s nějakým řešením, které nějak funguje, ale jde odstupem času vidět, že jsou v systému určité rezervy či nedostatky, které by šlo odstranit či zlepšit, takže si myslím, že by se politici této problematice měli věnovat pečlivěji.

Tazatel: A na závěr, máte nějaká doporučení, jak by šlo lépe předcházet zneužívání sociálních dávek?

Respondent 4: Vzhledem k tomu, že většina neoprávněných odběratelů je od dávek hmotné nouze, tak by se možná mohlo přemýšlet o navýšení sociálních šetření, které by mohly

určitým způsobem zamezit tomuto nešvaru. Otázkou je, jestli MPSV disponuje dostatkem financí a potencionálními sociálními pracovníky, kteří by mohli tuto činnost provádět.

Tazatel: Já Vám děkuji za Váš čas i odpovědi. Mějte se a na shledanou.

Respondent 4: Prosím a nemáte zač. Mějte se hezky.

ROZHOVOR Č. 5

Tazatel: Dobrý den, děkuji, že jste si našla čas na zodpovězení několika otázek týkající se tématu zneužívání sociálních dávek.

Respondent 5: Dobrý den, nemáte zač. Doufám, že Vám mé odpovědi pomohou vnést trochu světla do této problematiky.

Tazatel: První otázka se týká Vašeho pracovního úvazku na Úřadě práce. Zeptal bych se, jak dlouho již zde pracujete?

Respondent 5: Pracuji na Úřadu práce od 1. ledna 2012

Tazatel: A v jaké sekci nebo oddělení?

Respondent 5: Na oddělení hmotné nouze.

Tazatel: Můžete prosím popsat, co je Vaší pracovní náplní?

Respondent 5: Mou pracovní náplní je především provádění sociálních šetření, vyhodnocování dávek pomoci hmotné nouze a poskytování poradenství.

Tazatel: Řešíte pracovní záležitosti či povinnosti i mimo vyhrazenou pracovní dobu?

Respondent 5: Myslíte třeba doma?

Tazatel: Ano, třeba.

Respondent 5: Ne, to není můj případ, pracovní záležitosti řeším jen ve své vyhrazené pracovní době a nemusím se práci věnovat i ve svém volném čase. Asi bych to nazvala volným časem (smích). Je možné, že na vyšší pracovní pozici se práci věnují i mimo pracovní dobu. Já nikoliv.

Tazatel: Vy už jste zmínila, že provádíte poradenskou činnost, můžete mi říct, v jaké formě se provádí případně co je náplní tohoto poradenství?

Respondent 5: Toto poradenství má formu většinou ústní, někdy i písemnou formu pomocí formuláře, záleží na konkrétním klientovi.

Tazatel: Hm, už jste se setkala s klientem, který reagoval nějak nepřiměřeně na skutečnost, že mu dávka nebyla přiznána?

Respondent 5: Uff, tak samozřejmě už jsem se setkala s případem, kdy klient byl vulgární nebo slovně vyhrožoval poté, co nepřijal naše stanovisko, proč dávka nebyla přiznána. Ale

musím říct, že většina žadatelů pochopí důvody neudělení sociální dávky. Klienti mají právo se proti tomuto rozhodnutí odvolat a někteří této možnosti využívají.

Tazatel: Další otázka se týká samotného sociálního šetření, jak často jej provádíte?

Respondent 5: No tak to se provádí pokaždé, když klient zažádá o sociální dávku. Většinou první šetření bývá neohlášené. A pokud je nezbytné provést další šetření, tak se již komunikuje s klientem a domlouvá se termín dalšího šetření

Tazatel: Dokážete odhadnout délku takového šetření?

Respondent 5: To je velmi individuální, někdy je to otázka jen několika minut, potřebujete třeba jen podepsat nějaké dokumenty nebo doplnit určité informace, někdy to trvá několik desítek minut.

Tazatel: A provádíte toto šetření sama nebo třeba ve dvojici?

Respondent 5: Výhradně sama, v naší lokalitě není potřeba dalšího pracovníka při tomto šetření. Za den máte takových šetření naplánovaných několik a počet pracovníků, kteří provádí toto šetření je také omezený, takže proto se provádí individuálně z pohledu sociálního pracovníka.

Tazatel: Ve vašem městě se asi moc často nesečká s případy zneužívání sociálních dávek, přesto se zeptám, zdali jste se již s takovým případem setkala?

Respondent 5: To máte pravdu, hm případů neoprávněného pobírání sociálních dávek tu zase tak často neřešíme, ale nemůžu ani tvrdit, že tu žádný takový případ nebyl.

Tazatel: S jakými subjekty spolupracujete při tomto podezření nebo odhalení?

Respondent 5: Spolupracujeme s oddělením státní sociální podpory, finančním úřadem, právním oddělením případně Policií České republiky.

Tazatel: Takže pokud takový klient neoprávněně pobírá sociální dávku, tak Úřad práce po něm vymáhá vyplacenou částku nazpět?

Respondent 5: Ano, vyčíslí se přeplatek na této dávce a klient je povinen tuto částku uhradit do stanovené lhůty. Také záleží, jak vysoký tento přeplatek je. Pokud mě paměť neklame, tak jen zatím v pěti případech byla nutná spolupráce s Policií.

Tazatel: Dokážete určit dávky, které se nejčastěji neoprávněně vyplácejí?

Respondent 5: Myslíte v našem kraji?

Tazatel: Ano nebo ve Vaší lokalitě.

Respondent 5: I když se s podobnými případy střetávám zřídka, tak to bude především doplatek na bydlení a ze státní sociální podpory to bude příspěvek na bydlení.

Tazatel: Další otázka je velmi obdobná, jen se týká okruhu osob, který tento nešvar praktikují nejčastěji?

Respondent 5: To jste velmi lišácky položil tuto otázku (smích)

Tazatel: Děkuji (smích)

Respondent 5: Nicméně to nelze konkrétně specifikovat. Kdyby takových případů tady bylo desítky ročně, tak je to něco jiného, než v rádech jednotek. Ale na základě komunikace s jinými pobočkami ve Zlínském kraji jsou to především dlouhodobě nezaměstnaní a sociálně vyloučení, ale i jiné okruhy osob.

Tazatel: Už se pomaličku blížíme ke konci našeho rozhovoru. Nicméně ještě jsou tu dvě poslední otázky. Nejprve bych se rád zeptal, jestli považujete tuto problematiku za problém politické reprezentace, která neřeší tuto záležitost dostatečně efektivně?

Respondent 5: (hluboký nádech a výdech)... myslím si, že systém vyplácení sociálních dávek by mohl být vyřešen lépe, neříkám, že funguje úplně špatně, ale na základě čísel, které jste mi tady překládal, před začátkem našeho rozhovoru jde vidět, že by to šlo dělat i lépe. Vyplácet sociální dávky bez zpětné kontroly u některých dávek je blbost. Pomocí karet nebo poukázek při čemž by sociální pracovník zpětně viděl za, co byly peníze ve skutečnosti použity, je určitě jedna z možností. Politici se této problematice věnují spíše okrajově a to až poté, co na ni upozorní média nebo odborníci přes sociální systém anebo mají silácká prohlášení před volbama, takže ano, politici by mohli udělat více, ale to se netýká jen této věci.

Tazatel: Vy jste vlastně již odpověděla předcházející odpovědi na poslední otázku, kde jsem se chtěl ptát jaká doporučení, nebo opatření byste navrhla na zlepšení vyplácení sociálních dávek.

Respondent 5: Tak to se omlouvám, jsem to sebrala, tak ze široka a možná úplně z jiné strany než jste se původně ptal (smích)

Tazatel: Nic se neděje, odpověděla jste v širším kontextu na předcházející otázku a dostala jste se až přímo k možnostem, jak by šlo systém vyplácení dávek zefektivnit. Já Vám každopádně děkuju za Vaše odpovědi. Přeji hezký zbytek dne.

Respondent 5: I já děkuju, nemáte zač a ať se Vám daří. Na shledanou.

ROZHOVOR Č. 6

Tazatel: Dobrý den, děkuju, že jste si našla čas a odpovíte mi na několik otázek na téma týkající se zneužívání sociálních dávek.

Respondent 6: Pokusím se být, co nejpřesnější v odpovědích na Vaše otázky.

Tazatel: Takže, má první otázka zní, jak dlouho pracujete na Úřadě práce?

Respondent 6: Na Úřadu práce pracuji od dubna 2004

Tazatel: Můžete mi prozradit, co je Vaší pracovní náplní a na jakém oddělení pracujete?

Respondent 6: Pracuji na oddělení hmotné nouze a mojí pracovní náplní je provádění sociálních šetření, vyhodnocování dávek hmotné nouze případně poskytování poradenské činnosti v rámci mého oddělení.

Tazatel: Musíte své pracovní záležitosti s ohledem na vytíženost svých pracovních povinností řešit i mimo pracovní dobu?

Respondent 6: No pokud myslíte mimo své pracoviště, třeba z domova, tak to určitě ne. Pracuji v rámci úředních hodin a poté ještě i po skončení úředních hodin, jelikož musíme mít odpracovaných 40 hodin týdně a to prostřednictvím jen úředních hodin není možné.

Tazatel: Ano, chápu. Jakou formu má poradenská činnost, kterou poskytujete a co je její obsahem?

Respondent 6: Poradenská činnost má formu ústní i písemnou. Klienti se často dotazují třeba průběh sociálního šetření nebo na podmínky nároku na konkrétní sociální dávku.

Tazatel: Zmínila jste sociální šetření, jak často jej provádíte a co je cílem šetření?

Respondent 6: Noo, pokaždé při podání žádosti. První šetření bývá většinou neohlášené, abychom viděli, zdali klient skutečně potřebuje požadovanou dávku, získáváme informace od žadatele, rodiny, sousedů případně od jiných agend ÚP. Cílem je zjistit životní a sociální situaci žadatele skrz nárok na požadovanou dávku.

Tazatel: Dobře a dokážete odhadnout délku takového to šetření?

Respondent 6: Myslíte toho prvního šetření?

Tazatel: Třeba toho prvního.

Respondent 6: To se těžko určuje, ale řekla bych okolo 30 minut

Tazatel: A provádíte tato šetření sama nebo ve dvojici s dalším sociálním pracovníkem?

Respondent 6: Sama, není důvod, abychom jej prováděli ve více lidech i z důvodu jaksi kapacitních pracovních sil. Jen pokud máme podezření, že by mohlo dojít k fyzickému napadení ze strany žadatele se toto šetření ve výjimečných situacích provádí ve dvojici.

Tazatel: Už jste se setkala s případem, že klient reagoval nějak nepřiměřeně po nepřiznání sociální dávky?

Respondent 6: Ano, asi jako každý, ale jednalo se jen o slovní přestřelku nic hrozného.

Tazatel: A teď podobná otázka. Setkala jste se už s případem zneužívání sociálních dávek?

Respondent 6: Vy myslíte neoprávněné pobírání dávek určitě. Takových případů už jsme tady měli pár, ale určitě ne v řádech desítek či stovek. Většinou se jedná o zatajení nějakých údajů, které jsou důležité pro udělení sociální dávky. Třeba nedoložení všech rozhodných příjmů, nástupu do práce a podobně.

Tazatel: S jakými subjekty Úřad práce v takovém případě spolupracuje?

Respondent 6: Většinou se spolupracuje v rámci agend na Úp, dále s finančním úřadem, okresní správou sociálního zabezpečení, zaměstnavatelem a i klient je s touto skutečností obeznámen.

Tazatel: Předpokládám, že v určitých případech je nutná i spolupráce s Policií.

Respondent 6: Ano, to máte pravdu, ale jen v případech, kdy částku, kterou klient musí vrátit je vyšší jak pět tisíc. Částku, kterou musí vrátit zpět, se vyčísluje pomocí přeplatku a do určité lhůty je nutné tuto částku uhradit.

Tazatel: Z Vašich odpovědí usuzuju, že spolupráce mezi jednotlivými pracovišti či odděleními při odhalování neoprávněného pobírání dávek funguje nejspíš dobře?

Respondent 6: Souhlasím, jelikož působíme ve stejné budově, tak často dochází k výměně informací přímo osobní cestou, což je mnohdy rychlejší a efektivnější při samotném postupu.

Tazatel: Hm, dokážete určit skupinu dávek, která je nejčastěji neoprávněně pobírána?

Respondent 6: Pokud bych měla být konkrétní, tak to bude pravděpodobně příspěvek na bydlení.

Tazatel: A okruh osob, který takto pobírá dávky lze určit?

Respondent 6: To se těžko specifikuje v našem městě nebo lokalitě, ale pokud se budeme bavit o Zlínském kraji tak zde můžeme zařadit dlouhodobě nezaměstnané či osoby sociálně vyloučené. Ale nejedná se vždy výlučně jen o tyto skupiny i pracují, můžou obcházet tento systém.

Tazatel: Přistoupíme k posledním dvěma otázkám. Nejprve bych se zeptal, zdali považujete tuto problematiku za chybu politické reprezentace, která není schopna tento problém lépe vyřešit?

Respondent 6: Hm, řekla bych, že systém není nastaven nijak špatně a politici reflektují připomínky ze strany pracovníků či Úřadů práce, co se týká samotného systému vyplácení

sociálních dávek. Netvrdím, že už nic lepšího by nešlo vymyslet či vylepšit, ale já bych to neházela úplně na politiky.

Tazatel: Dobře a měla byste i nějaká doporučení, jak vyplácení dávek zefektivnit?

Respondent 6: Nevím, jestli přímo samotné vyplácení dávek, spíše bych zpřísnila podmínky pro pobírání dávek nebo zkrátila dobu jejich pobírání. Protože, jak jsem již říkala, někteří klienti prostě využívají určitých mezer, které v systému jsou a neuvádějí pravdivé informace a pobírají dávky několik měsíců než se na to při další kontrole nebo pomocí jiných prostředků přijde. Takže bych ten byrokratický proces ještě více ztížila pro nepoctivé příjemce.

Tazatel: Já Vám děkuji za Vaše odpovědi a Váš čas, který jste mi věnovala. Na shledanou.

Respondent 6: Nemáte zač. Na shledanou.